

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

**Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné
obraný a krajní nouze**

Diplomová práce

**The concept and legal consequence of the excessive use of
self-defence and necessity**

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Pavel Borčevský Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Pavel Brabenec

PRAHA

2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Litoměřicích, dne 1. 3. 2023

Bc. Pavel Brabenec

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá problematikou institutů nutné obrany a krajní nouze, které jsou součástí okolností vylučujících protiprávnost. Jejich význam, účel a konkrétní druhy jsou v práci popsány. Práce je zaměřena hlavně na postavení nutné obrany a krajní nouze v současné trestněprávní úpravě v České republice. Dále je zaměřena na právní důsledky, které vznikají při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Cílem práce je poskytnout analýzu současného pojetí nutné obrany a krajní nouze včetně právních důsledků, které vznikají při překročení jejich mezí. Závěr práce je věnován úvahám nad současnou právní úpravou, tedy hlavně nad tím, zda je tato právní úprava dostačující, nebo zda je třeba případných změn v rámci této právní úpravy.

KLÍČOVÁ SLOVA

nutná obrana * krajní nouze * exces * okolnosti vylučující protiprávnost

ANNOTATION

This Master thesis deals with the issue of the institutes of necessary defense and extreme emergency, which are part of circumstances excluding illegality, their meaning, purpose and specific types are described in the thesis. The work is mainly focused on the position of necessary defense and extreme emergency in the current criminal law in the Czech Republic. It is also focused on the legal consequences that arise when the limits of necessary defense and extreme emergency are exceeded. The aim of the work is to provide an analysis of the current concept of necessary defense and extreme emergency, including the legal consequences that arise when their limits are exceeded. The conclusion of the work is devoted to considerations of the current legal regulation, i.e. mainly about whether this legal regulation is sufficient, or if possible changes are needed within this legal regulation.

KEYWORDS

self-defense * necessity * excessive use of force * circumstances excluding illegality

Obsah

1. ÚVOD.....	7
2. Historický vývoj nutné obrany a krajní nouze ve světě a v českém trestním právu	9
2.1. Stručný historický vývoj nutné obrany.....	10
2.2. Stručný historický vývoj krajní nouze.....	12
3. Okolnosti vylučující protiprávnost	15
3.1 Pojem protiprávnost	15
3.2 Význam okolností vylučujících protiprávnost	16
3.3 Svolení poškozeného.....	17
3.4 Přípustné riziko	19
3.5 Oprávněné použití zbraně.....	21
4. Krajní nouze.....	23
4.1 Obecná charakteristika a účel krajní nouze	24
4.2 Podmínky krajní nouze.....	24
4.2.1 Nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem	25
4.2.2 Podmínka subsidiarity	27
4.2.3 Podmínka proporcionality.....	29
4.2.4 Povinnost nebezpečí snášet.....	32
4.3 Překročení mezí krajní nouze	33
4.3.1 Extenzivní exces	35
4.3.2 Porušení podmínky subsidiarity	36
4.3.3 Intenzivní exces	37
4.3.4 Porušení povinnosti nebezpečí snášet.....	37
5. Nutná obrana	38
5.1 Obecná charakteristika a účel nutné obrany	38
5.2 Podmínky nutné obrany.....	39
5.2.1 Útok přímo hrozící nebo trvajícím.....	39
5.2.2 Ochrana zájmu chráněného trestním zákonem.....	41
5.2.3 Podmínka přiměřenosti obrany	42
5.3 Překročení mezí nutné obrany.....	46
5.3.1 Extenzivní exces	47
5.3.2 Intenzivní exces	49
5.4 Nutná obrana a použití tzv. nástražných systémů	51
6. Právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze	53

6.1 Polehčující okolnosti	54
6.2 Mimořádné snížení trestu odnětí svobody	55
6.3 Upuštění od potrestání	56
6.4 Privilegované skutkové podstaty	57
6.4.1 Zabití.....	58
6.4.2 Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky	59
7. Úvaha de lege lata.....	61
8. Úvaha de lege ferenda	63
9. Závěr.....	65
10. SEZNAM LITERATURY	67

1. ÚVOD

Volba tématu „Pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze“ k mé diplomové práci má několik důvodů. Jako každý občan jsem se s touto problematikou setkal již jako laik, a to ještě předtím, než jsem začal pracovat u bezpečnostního sboru Policie České republiky. S touto problematikou jsem se však neselekával tím způsobem, že by se nutná obrana nebo krajní nouze dotýkala přímo mé osoby, ale často jsem v médiích narážel na konkrétní případy, které se tohoto problému týkaly. Po větším seznámení s těmito instituty usuzuji, že jsou pro společnost velmi důležité, zajímavé, ale také velmi komplikované, neboť nesprávná aplikace těchto institutů v konkrétních případech může mít pro dotčeného člověka dalekosáhlé důsledky.

Problematika dvou nejzákladnějších okolností vylučujících protiprávnost, nutné obrany a krajní nouze, je jedním z hlavních a velmi diskutovaných témat v prostředí trestního práva. Tímto tématem se zabírají jak odborníci, tak i laická veřejnost. Toto téma bylo středem pozornosti v minulosti, současnosti a bude jím i nadále v budoucnosti, neboť se jedná o téma neustále aktuální. Problematika okolností vylučujících protiprávnost se celkově týká situací, ve kterých se kdykoliv může ocitnout každý jednotlivec. Tyto náročné situace nutí osoby, aby se rozhodly, zda v dané situaci budou chránit své zájmy či zájmy společnosti. Avšak tyto situace jsou často velmi náhlé, vyžadují okamžitou reakci dotčených osob, a jedinec tedy nemá dostatečný časový prostor k tomu, aby se rozhodl, jakým způsobem bude v konkrétní situaci jednat. Z toho vyplývá, že hlavním účelem těchto institutů je vymezit veřejnosti určitý prostor, v jehož mezích mohou jednotlivci v daný čas a na daném místě chránit své zájmy či zájmy společnosti.

Těžký úkol v této problematice dopadá na zákonodárce, ale také soudní orgány, neboť jejich povinností je vymezit otázku nutné obrany a krajní nouze takovým způsobem, aby hranice byly jasně a zřetelně definovány a současně, aby mohly být pochopeny laickou veřejností. Jak jsem již uvedl, toto téma je veřejností často probíráno, a to především s ohledem na konkrétní případy, které probíhají v médiích. Tyto případy s sebou nesou vždy řadu otázek, jako například: Měl být

daný případ posouzen jako nutná obrana, krajní nouze, anebo se v tomto případě jednalo o vybočení z mezí? Může při jednání v nutné obraně a krajní nouzi dojít k usmrcení útočníka? Mohu použít zbraň proti neozbrojenému útočníkovi? Jsou hranice těchto institutů stanoveny dostatečně široce? Otázek k tomuto tématu by se dalo nalézt mnoho.

I s ohledem na tyto otázky jsem se tedy rozhodl pro zpracování tohoto tématu. Struktura práce je proto zaměřena především tím směrem, aby bylo možné zodpovědět výše položené základní otázky.

V práci jsem se snažil orientovat zejména na analýzu současné právní úpravy týkající se nutné obrany a krajní nouze. Práce je rozdělena do několika kapitol, přičemž zpočátku je práce věnována okrajově historickému vývoji nutné obrany a krajní nouze a především tomu, jaké změny se odehrály v právu platném na našem území.

Další část pak popisuje obecně okolnosti vylučující protiprávnost, kde je vysvětlen tento pojem, význam těchto okolností a také postavení okolností vylučujících protiprávnost v současném trestním zákoníku.

Dále následují kapitoly, které se zabývají jednotlivými instituty – krajní nouzí a nutnou obranou. Tyto pojmy jsou definovány a jsou také podrobně rozebrány jednotlivé základní podmínky těchto institutů, které jsou doplněny judikaturou. Některé diskutabilní podmínky jsou doplněny konkrétním případem z judikatury, aby bylo snazší pro čtenáře tyto podmínky pochopit. S nutnou obranou a krajní nouzí jsou samozřejmě spjaty i excesy, tj. případy, při kterých dojde k vybočení z mezí těchto institutů. Tyto případy jsou popsány také v této kapitole.

Závěr práce je pak věnován právním důsledkům, které vznikají při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Zde budou vyjmenovány jednotlivé právní důsledky, které je možné aplikovat při vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze. Závěrečnou součástí práce je pak zhodnocení současné legislativy týkající se okolností vylučujících protiprávnost a také drobné návrhy, které by mohly vést ke zdokonalení této právní úpravy.

2. Historický vývoj nutné obrany a krajní nouze ve světě a v českém trestním právu

V této kapitole bude stručně popsán historický vývoj nutné obrany a krajní nouze, který bude zaměřen především na to, kdy poprvé se vůbec tyto instituty v lidské společnosti objevily a začaly se využívat ve prospěch osob, které v rámci ochrany svých práv, jednaly právě v mezích nutné obrany nebo krajní nouze.

Další vývoj těchto pojmů pak bude zaměřen především na jejich implementaci do našeho právního řádu.

Vznik obou institutů je dán zejména tím, že každý stát má za úkol chránit oprávněné zájmy jednotlivců. K této ochraně má stát k dispozici dva způsoby. Jedná se o preventivní a represivní způsob ochrany. Represivním opatřením je případný trest, který je uložen tomu, kdo napadl a poškodil zájmy jednotlivců, a tím se dopustil protiprávního jednání. Represe tedy nastupuje až poté, co dojde k protiprávnímu jednání. Stát má ale za úkol konat bezprostředně přímo v době, kdy dochází k napadání zájmů jednotlivce. Stát však není všudypřítomný a bezpečnostní orgány státu se na místo také někdy nemohou dostavit hned, a proto byly zavedeny instituty nutné obrany a krajní nouze, které dávají jednotlivcům možnost bránit své zájmy, a v případě dodržení mezí těchto institutů, tato obrana nezakládá trestní odpovědnost za čin, který je jinak trestný.¹

S vyvíjející se společností se zároveň vyvíjí i instituty nutné obrany a krajní nouze, neboť zákonodárci musí upravovat hranice použití těchto institutů. Takovým typickým příkladem vývoje je například reakce na použití automatizovaných bezpečnostních systémů, které mohou sloužit k ochraně vlastních zájmů, avšak jejich použití může vést také k poškození zájmů případného pachatele. Na nestranných soudech je pak rozhodnutí, zda bylo jednáno v mezích nutné obrany či krajní nouze, anebo nikoliv. Každý případ je individuální, dochází k němu za různých okolností, a tak je potřeba k tomu také přistupovat.

¹ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5

2.1. Stručný historický vývoj nutné obrany

Nutná obrana se řadí k nejstarším lidským právům. O tomto institutu se vedly debaty ve filozofickém, právním a politickém prostředí. Prvním, kdo užil v právu pojem nutné obrany byl římský řečník Cicero, a to ve své řeči na obranu Milóna. Z jeho řeči vyplynulo, že nutná obrana je zcela přirozené právo člověka. Základem tohoto práva je pud sebezáchovy, protože je přednější bránit své zájmy před tím, aby nedošlo k jejich poškození. Cílem toho je, aby obránce svých práv nebyl nucen ještě útočnickovi hradit jemu způsobenou škodu, která byla způsobena právě obranou svých práv. Škoda totiž nebyla způsobena dobrovolně, a nemůže tak být kladena za vinu obránci.

Institut nutné obrany se dále vyvíjel i ve středověku, avšak docházelo k určitým změnám v souvislosti s náboženstvím. Nutná obrana se totiž uplatňovala tam, kde to nebylo v rozporu s láskou k bližnímu, a dále jako povinnost v případech, kde předmětem útoku byl bůh nebo celkové uspořádání tehdejší společnosti. Z toho vyplývá, že v této době, byla nutná obrana užívána především k ochraně náboženských zájmů.

V době osvícenství, tedy v 17. a 18. století byla opuštěna myšlenka povinné nutné obrany. Z povinnosti se tedy stalo právo člověka. Další rozvoj nutné obrany v 18. a 19. století v Německu byl v pojetí německého idealismu. Nauku o nutné obraně v té době silně ovlivnili filozofové jako Immanuel Kant, Ludwig Feuerbach, Johann Gottlieb Fichte a Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Pojetí nutné obrany z této doby se až na mírné odchylky dochovalo až do dnešní doby.

Co se týče legislativy na našem území, tak první zmínka o nutné obraně byla zakotvena v císařském patentu č. 117/1852 ř.z. Rakouská říše tímto vydala svůj trestní zákoník. První znění nutné obrany ve vydaném zákoně bylo uvedeno v § 2 písm. g), kdy se jednalo o jeden z důvodů vylučující zlý úmysl pod názvem „spravedlivá nutná obrana“. Její znění bylo: *„Konání nebo opomenutí se nepřičítá za zločin, když skutek se stal u výkonu spravedlivé nutné obrany. Že by tu však byla spravedlivá nutná obrana, zato se má míti jenom tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil obrany toliko potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných*

*protiprávní útok na život, svobodu nebo jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. Vykročení také se však může podle povahy okolností trestat za trestný čin z nedbalosti.*² Zde je již vidět velká podobnost ve znění spravedlivé nutné obrany se současným zněním nutné obrany v trestním zákoníku.

V této podobě platila spravedlivá nutná obrana až téměř do poloviny 20. století, kdy se změnilo rozdělení moci ve společnosti a byl nastolen totalitní režim. V té době byl vydán nový trestní zákoník č. 86/1950 Sb., jehož vzorem bylo sovětské trestní právo. Zde byla stanovena podmínka proporcionality, která požadovala, aby obrana byla útoku přiměřená. Nutná obrana se ale také rozšířila hlavně o zájmy státu, a to například ve vztahu k obraně lidové demokratické republiky.³

V roce 1961 byl vydán nový trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve kterém byla nutná obrana zakotvena v hlavě druhé – v základech trestní odpovědnosti. Tento zákon pozměnil podmínku proporcionality v tom, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Tím došlo k rozšíření možnosti obránce bránit se útoku. Konkrétní znění nutné obrany z tohoto zákona se pak beze změny přeneslo do trestního zákona, který platí v současnosti, a to do zákona č. 40/2009 Sb. Jedinou změnou je postavení tohoto institutu v trestním zákoníku, neboť v tom současném najdeme nutnou obranu v hlavě třetí, pod názvem „Okolnosti vylučující protiprávnost“, kde je uvedeno znění všech těchto okolností včetně institutu nutné obrany. O konkrétním znění nutné obrany a jejích podmínkách v platném trestním zákonu současné doby bude pojednávat samostatná kapitola týkající se nutné obrany.

² § 2 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927

³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5

2.2. Stručný historický vývoj krajní nouze

Stejně jako nutná obrana, tak i krajní nouze se objevila již v antickém římském právu, a postupně procházela svým vývojem. Toto téma bylo také velkým předmětem úvah filozofů.

Dle názoru Vladimíra Pelce se v platném právu na našem území poprvé objevila krajní nouze v trestním kodexu z roku 1803. Byla však pod názvem „nucení neodolajitelné“ a nikoliv krajní nouze. Tento koncept byl následně převzat i do trestního kodexu z roku 1852, ve kterém se v § 2 můžeme dočíst o důvodech vylučujících zlý úmysl. Bylo zde uvedeno, že činění za zločin se nepřičítá, když se skutek stal z neodolatelného donucení nebo ve výkonu spravedlivé nutné obrany. Určitou zajímavostí v tomto kodexu bylo, že spravedlivá nutná obrana měla hranice poměrně dobře stanovené, zatímco o hranicích neodolatelného donucení tento trestní kodex vůbec nehovořil. Nestanovení hranic neodolatelného donucení vyvolalo velkým problém jak v nauce, tak i v samotné praxi, a to až do počátku 20. století, než došlo ke změně v zákoně.

Výraz krajní nouze užil jako první ve své učebnici z roku 1912 Prušák a je tedy samotným autorem definice tohoto výrazu. Prušák uvádí, že *„krajní nouze je stav bezprostředního (přímého) nebezpečí poškození statků právních, jen nemůže jinak býti odstraněn, než poškozením statků cizích. Proto se praví, že stav krajní nouze je kolisí zájmů právních (právem uznaných) dvou (neb více) právních subjektů, při níž zájem jednoho nemůže než býti ochráněn na úkor druhého.“*⁴ Tato definice se používá v podstatě dodnes.

Nový trestní zákoník č. 86/1950 Sb. o krajní nouzi pojednává v § 9. Konkrétní znění bylo v té době následující:

- 1) *„Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící lidově demokratické republice, její socialistické výstavbě, zájmům pracujícího lidu nebo jednotlivci, není trestným činem, jestliže*
 - a) *Způsobená škoda je menší než ta, která hrozila a*
 - b) *nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak.*

⁴ PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-530-2

2) *Nejde o krajní nouzi podle odstavce 1, jestliže ten, komu nebezpečí hrozilo, byl povinen je snášet.*⁵

Zákonodárci v tomto zákoně již ustoupili od zastaralého výrazu neodolatelného donucení, který byl nahrazen pojmem krajní nouze. Také se zde již objevil větší důraz na proporcionalitu, neboť škoda způsobená osobou jednajícím v krajní nouzi, musí být menší než škoda, která hrozila. Jako další podmínka se zde objevuje, že o krajní nouzi se nejedná v případech, kdy osoba, které nebezpečí hrozí, je povinna toto nebezpečí snášet. U krajní nouze, a v podstatě také v celém trestním kodexu z roku 1950 je patrné, že kolektivní zájmy (především zájmy socialismu) byly nadřazeny zájmům jednotlivcům.

V této formě vydržela krajní nouze do roku 1961, kdy byl přijat nový trestní zákon. Konkrétně se jednalo o trestní zákon č. 140/1961 Sb. V tomto zákoně je krajní nouze jako samostatný paragraf zakomponována v hlavě druhé, mezi základy trestní odpovědnosti a nachází se pod § 14, jehož znění je:

*„Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“*⁶

Oproti předchozímu trestnímu kodexu se zde již nesetkáme s odvracením nebezpečí, které hrozí lidově demokratické republice a její socialistické výstavbě. Další změnou ve prospěch osob jednajících v krajní nouzi je rozdíl v proporcionalitě, neboť již není podmínkou, že způsobený následek musí být nutně menší než ten, který hrozil, ale po změně nesměl být způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Změnilo se také to, že bylo upuštěno od povinnosti nebezpečí snášet, které se týkalo některých osob.

⁵ § 9 zákona č. 86/1950 Sb., *Trestní zákon*

⁶ § 14 zákona č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*

Poslední změnu v institutu krajní nouze přinesl nový trestní zákoník, který platí až do současné doby, a tedy zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon. Krajní nouze se v tomto zákoně nachází pod § 28 mezi okolnostmi vylučujícími protiprávnost. O všech okolnostech vylučujících protiprávnost a o konkrétním znění krajní nouze v dnešním pojetí se dočteme v dalších samostatných kapitolách.

3. Okolnosti vylučující protiprávnost

Okolnosti vylučující protiprávnost se v našem současném právním řádu objevily s příchodem nového trestního zákona č. 40/2009, který byl účinný od 1. 1. 2010. Hlava III v první části tohoto zákona pojednává o těchto okolnostech vylučujících protiprávnost:

- nutná obrana
- krajní nouze
- svolení poškozeného
- přípustné riziko
- oprávněné použití zbraně

Nejedná se však o všechny okolnosti vylučující protiprávnost, neboť několik dalších je upraveno ve zvláštní části zákona, jako například beztrestnost agenta při jeho použití uvedená v § 363 tohoto zákona.

3.1 Pojem protiprávnost

Pojem protiprávnosti je silně spjat s trestním právem, neboť se jedná o jeden z obligatorních znaků trestného činu. S tím tedy souvisí i definice trestného činu, která je vyjádřena v § 13 trestního zákona:

„Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“⁷

Pojmem protiprávnost můžeme označit rozpor s právním řádem. Tímto pojmem se ale nerozumí pouze rozpor s trestněprávní normou, nýbrž se může jednat o rozpor s jakoukoli jinou právní normou. V trestním zákoníku se s tímto můžeme setkat např. u trestných činů proti životnímu prostředí, kde je u větší části těchto trestných činů na začátku jejich znění uvedeno: „kdo v rozporu s jiným právním předpisem...“ U určitých trestných činů hospodářského charakteru pak mohou znění trestných činů odkazovat na konkrétní mimotrestní právní normu, kterou může být např. zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže (na

⁷ § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

tento zákon odkazuje trestný čin dle § 248 trestního zákona, který hovoří o porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže). U některých skutkových podstat trestného činu je protiprávnost přímo vymezena slovy „neoprávněně, bez dovolení, bez povolení atd.“. U některých skutkových podstat takto protiprávnost vyjádřena není, což ovšem neznamená, že zde chybí, neboť se jedná o obligatorní znak trestného činu, ale zákonodárci u některých trestných činů nepovažovali za nutné protiprávnost zdůrazňovat. U určitých případů, kde protiprávnost z určité okolnosti chybí, ale přesto jsou naplněny ostatní znaky trestného činu, pak hovoříme o okolnostech vylučujících protiprávnost.⁸

Z výše uvedeného lze souhrnně usoudit, že obecná charakteristika protiprávnosti nemusí být do skutkových podstat trestných činů zahrnuta, protože se jedná o znak, který je společný pro všechny trestné činy (věk, přičetnost). Podobné je to i u obecných znaků, které charakterizují pachatele trestného činu. U některých trestných činů však vyjádřena být musí. U skutkových podstat, *„kde zákon konkrétně uvádí a zpravidla i vymezuje protiprávnost jako znak dispozice právní normy, je tento znak součástí typových znaků trestného činu.“*⁹

3.2 Význam okolností vylučujících protiprávnost

Trestní odpovědnost spadá pouze na toho, kdo svým jednáním naplní všechny znaky trestného činu, včetně protiprávnosti, jak je uvedeno v předchozí kapitole. Mohou ale nastat případy, ve kterých je protiprávnost vyloučena z určitého ospravedlňujícího důvodu, a v takových případech pak tedy protiprávnost chybí. Z toho vyplývá, že *„okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti.“*¹⁰

⁸ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

⁹ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

¹⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

V případě, že někdo jedná za určité okolnosti vylučující protiprávnost, tak jeho jednání není trestné a už od začátku jeho jednání tedy nejde o trestný čin, protože mu schází jeden ze základních znaků, kterým je protiprávnost. V těchto případech se tedy nejedná o trestný čin, ale jeho jednání nazýváme pojmem čin jinak trestný. Z toho lze uvodit, že je nejen vyloučena trestní odpovědnost, ale zároveň i případná odpovědnost za přestupek nebo jiný správní delikt.

Od okolností vylučujících protiprávnost je potřeba odlišit důvody zániku trestnosti a důvody zániku trestu. O zánik trestnosti jde v případě, že čin byl v době spáchání trestným činem a pachatel tedy byl trestně odpovědný. Z důvodu promlčení trestního stíhání nebo projevením účinné lítosti pak mohla trestnost dodatečně zaniknout. U důvodů zániku trestu již existuje pravomocný rozsudek, který byl uložen pachateli trestného činu. Mohou ale pak nastat okolnosti, které brání výkonu uloženého trestu (např. promlčení výkonu trestu).¹¹

3.3 Svolení poškozeného

Vzhledem k tomu, že nejznámějším okolnostem vylučujících protiprávnost – nutné obraně a krajní nouzi, bude věnována celá rozsáhlejší samostatná kapitola, rozhodl jsem se stručně charakterizovat i ostatní okolnosti vylučující protiprávnost v pořadí, v jakém se nacházejí v trestním zákoníku.

Nejprve začnu svolením poškozeného a tím, jak je tento institut vyjádřen v § 30 trestního zákoníku:

„1) Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.

2) Svolení podle odstavce 1 musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně; je-li takové svolení dáno až po spáchání činu, je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně

¹¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

předpokládat, že osoba uvedená v odstavci 1 by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

3) S výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.¹²

Zajímavostí je, že tento institut se v předchozím trestním zákoníku z roku 1961 nenacházel, ale byl vnesen až do nového trestního zákoníku. Ke svolení poškozeného dochází za splnění podmínek, které jsou uvedeny v paragrafovém znění, a tedy že:

- svolení musí být uděleno pouze oprávněnou osobou
- svolení musí být vážné, srozumitelné, dobrovolné, určité a nesmí být vyvolané lstí
- osoba dávající svolení musí být schopná učinit závazný projev
- svolení osoba musí dát před činem nebo během činu.

Každá situace je individuální a svolení dokonce nemusí být uděleno výslovně. Pokud se někdo domnívá, že mu svolení bylo dáno – jedná v omylu, a je tedy vyloučena trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin, ale jeho jednání může být posouzeno jako trestný čin spáchaný z nedbalosti. Pokud je svolení uděleno až po spáchání činu, je vyloučena trestní odpovědnost pachatele v případě, že osoba, jejíž zájmy jsou činem dotčeny, by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

Mohou se vyskytnout i případy, ve kterých svolení poškozeného protiprávnost nemůže vyloučit. Jedná se o trestné činy proti životu a zdraví, a také např. o žádost o usmrcení dotčené osoby na její vlastní žádost. Stejně je tomu tak i u eutanazie, která stále v našem právu není povolena.¹³

¹² § 30 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

¹³ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN: 978-80-7380-651-4

Myslím si, že je také důležité zmínit, že od tohoto institutu je potřeba odlišit souhlas s trestním stíháním dle § 163 trestního řádu. Svolení poškozeného vylučuje trestnost (nejedná se o trestný čin). Na rozdíl od souhlasu s trestním stíháním, který připadá v úvahu až po spáchání trestného činu, a to za splnění určitých vymezených podmínek.

3.4 Přípustné riziko

Označení „přípustné riziko“ je určené pro takové činy, které mohou pro společnost přinést prospěšné výsledky. Toto je spjato např. s průmyslem, se zdravotnictvím a s dalšími odvětvími. Konkrétní případy se pak mohou týkat vývoje nových technologií v průmyslu, anebo v dalších vědních oborech, jako je např. chemie, genetika, biologie atd. Dosažení společensky prospěšných výsledků je totiž spjato s rizikem způsobení neúmyslného škodlivého následku, kvůli kterému pak může dojít k naplnění skutkové podstaty některého z trestných činů. JUDr. Borčevský ve své knize přípustné riziko charakterizoval tak, že *„chráněné zájmy je totiž v některých případech nutné vystavit určitému nechtěnému, avšak nevyhnutelnému riziku. Právní řád proto musí akceptovat a zohlednit, že bez přiměřené míry rizika není v určitých případech možný žádný pokrok či provozování prospěšné činnosti.“*¹⁴

Přípustné riziko je vyjádřeno v § 31 trestního zákoníku:

„1) Trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak.

2) Nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jí byl dán k ní v souladu s jiným právním předpisem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo

¹⁴ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičí dobrým mravům.“¹⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že definice přípustného rizika v trestním zákoně umožňuje jeho uplatnění v různých oborech lidské činnosti, kde na lidech stojí břemeno závažného rozhodnutí. Přípustné riziko však nelze aplikovat u dosažení cílů pro jednotlivce nebo skupinu jednotlivců, ale aby se mohlo jednat o přípustné riziko, musí sloužit k dosažení cílů, které jsou prospěšné pro společnost.

Další podmínkou přípustného rizika je to, že jednání musí být v souladu s dosaženým stavem poznání (tím se rozumí obecné vědecké poznatky i konkrétní vědecké poznatky pro daný obor činnosti). Osoba, která tedy rozhoduje o dalším postupu, musí mít potřebné znalosti o vědeckých poznatcích, o příslušných právních předpisech, a také musí dodržovat stanovený postup. Z toho je tedy zřejmé, že přípustné riziko se nevztahuje na nekvalifikované, tzv. laické a amatérské experimenty.

Důležitá podmínka se týká také nebezpečí vážné újmy na zdraví či dokonce nebezpečí smrti, neboť pokud je to možné, tak je potřeba tato nebezpečí za dodržení obecně uznávaných etických zásad vyloučit.

Ve znění dotyčného paragrafu je zmíněna i podmínka dodržení zásady subsidiarity, což znamená, že společensky prospěšného výsledku nelze dosáhnout jinak. Důležitým prvkem je také míra rizika, která je označována také jako stupeň rizika. Stupeň rizika je tvořen třemi základními prvky, kterými jsou:

- objekt ohrožení
- rozsah hrozící poruchy
- pravděpodobnost hrozící poruchy.

Přípustné riziko je také spjata s dobrými mravy, neboť dané jednání musí být v souladu s těmito mravy, které však trestní zákoník nijak neupravuje. Jedná

¹⁵ § 31 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

se však o obecně platná pravidla morálky. Zda jsou dodrženy dobré mravy, to pak závisí na konkrétních okolnostech daného případu, včetně toho, na jakém místě a v jakém čase se případ udál.¹⁶

3.5 Oprávněné použití zbraně

O oprávněném použití zbraně pojednává trestní zákoník zcela jednoduše a výstižně v § 32 – „*Trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem.*“¹⁷

Toto ustanovení vychází z toho, že když dojde k použití zbraně v souladu s platnými právními předpisy, tak je tím vyloučena protiprávnost, a z toho důvodu tedy toto jednání není trestněprávně postižitelné. V ustanovení je odkazováno na jiné právní předpisy, které ve většině upravují povinnosti a oprávnění příslušníků státních složek, jejichž zaměstnanci jsou oprávněni při své činnosti nosit služební zbraň.

Právních předpisů, které upravují oprávnění použít zbraň je celá řada a každá ozbrojená složka má zpravidla svůj vlastní zákon, který podmínky použití zbraně upravuje. Příklady právních předpisů upravujících použití zbraně:

- zákon č. 273/2008 Sb., o *Policii České republiky*, upravuje použití zbraně příslušníkem Policie ČR
- zákon č. 17/2012 Sb., o *Celní správě České republiky*, upravuje použití zbraně příslušníky Celní správy ČR
- zákon č. 555/1992 Sb., o *Vězeňské a justiční stráži České republiky*, pojednává o oprávnění použití zbraně příslušníky Vězeňské služby a Justiční stráže

Další složkou, která je oprávněna použít při výkonu služby zbraň, je obecní policie. O podmínkách použití zbraně strážníkem obecní policie pojednává zákon č. 553/1991 Sb., o *obecní policii*.

¹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

¹⁷ § 32 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

Oprávnění použít zbraň mají samozřejmě i soukromé osoby. Mezi soukromé osoby mohou spadat i zaměstnanci bezpečnostních agentur, kteří při výkonu svého povolání nosí zbraň. Oproti bezpečnostním složkám je zde však rozdíl v tom, že jejich použití zbraně neupravuje zvláštní právní předpis, jako je to například právě u Policie ČR atd. Soukromé osoby jsou oprávněny použít zbraň pouze za dodržení podmínek nutné obrany nebo krajní nouze.

Zde se můžeme setkat také s jednou zvláštností, neboť oprávněné použití zbraně v nutné obraně nebo v krajní nouzi se vztahuje i na použití zbraně, k jejímuž držení daná osoba nemá povolení. Tím jsou tedy dodrženy podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, které vylučují trestnost činu, při kterém byla zbraň použita. Avšak tímto není vyloučena trestní odpovědnost ze spáchání trestného činu nedovoleného ozbrojování dle § 279 trestního zákoníku.¹⁸

S oprávněným použitím zbraně samozřejmě souvisí i samotný pojem slova zbraň. Můžeme se setkat s různými právními předpisy, ve kterých je zbraň definována různě. Někde je zbraň definována jako zbraň střelná, ale v jiných právních předpisech může být definována jako zbraň střelná, bodná a sečná. V konkrétních právních předpisech, jako například v zák. č. 273/2008 Sb., *o Policii České republiky*, je zbraň dle tohoto předpisu definována následovně – „Zbraní se rozumí zbraň střelná včetně střeliva a doplňků zbraně, vyjma vrhacího prostředku majícího povahu střelné zbraně podle jiného právního předpisu s dočasně zneschopňujícími účinky, dále zbraň bodná a sečná, výbušnina, speciální výbušný předmět, průlomový pyrotechnický prostředek a speciální náloživo.“¹⁹ S oprávněným použitím zbraně tedy hovoříme pouze o zbrani v technickém slova smyslu. Je zde tedy rozdíl oproti tomu, jak je zbraň vyjádřena v § 118 trestního zákoníku, neboť zde se o zbrani pojednává jako o čemkoliv, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.²⁰

¹⁸ NOVOTNÝ, František. Trestní právo hmotné. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN: 978-80-7380-651-4

¹⁹ § 56 odst. 5 zákona č. 273/2008 Sb., *o Policii České republiky*

²⁰ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

4. Krajní nouze

Krajní nouze je v porad  první okolnosti vylučující protipravnost v hlavě III trestn ho zákona. Její znění je zakotveno v § 28 trestn ho zákoníku následovně:

„1) Āin jinak trestn , kter m někdo odvrací nebezpeĀ  p řimo hrozící zájmu chráněnému trestn m zákonem, není trestn m Āinem.

2) Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo mořno toto nebezpeĀ  za daných okolnosti odvr t t jinak anebo zp soben  následek je z řejmě stejn  z vařn  nebo jeřt  z vařn jř  než, kter  hrozil, anebo byl ten, komu nebezpeĀ  hrozilo, povinen je sn řet.“²¹

P  pohledu na konstrukci krajní nouze v porovnání s ostatními okolnostmi vylučujícími protipravnost, lze tento institut vnímat jako nejjobecn jř  a nejřirř . Lze to usoudit i z toho, že p r v  krajní nouze je zařazena na první místo v hlavě III trestn ho zákona. V krajní nouzi totiř hovoříme o odvracení nebezpeĀ , na rozdíl od nutné obrany, ve které odvracíme útok, coř je urĀit  uřř  pojem, neboť útok míře být jedním z velkého mnořstv  typů nebezpeĀ . Zde lze tedy vidět hlavn  rozdíl mezi krajní nouzí a nutnou obranou, protože jednání v nutn  obran  směřuje proti  toĀn kovi, ale jednání v krajní nouzi směřuje proti třetím osobám.²²

Jak jsem j ř uvedl v předchozí Ā sti p r ce, budu popisovat okolnosti vylučující protipravnost podle porad  v trestn m zákoně, a proto povařuji za vhodn  v porovnání s nutnou obranou, zaĀ t s popisem a charakteristikou institutu krajní nouze. A to i vzhledem k tomu, že se jedná o institut nejjobecn jř .

²¹ § 28 zákona Ā. 40/2009 Sb., *Trestn  zákon*

²² BORĀEVSK , Pavel. *Trestn  p r vo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleř Āen k, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

4.1 Obecná charakteristika a účel krajní nouze

Jak již bylo zmíněno – účelem krajní nouze je vyloučení trestní odpovědnosti ze spáchání trestného činu, ale také vyloučení občanskoprávní odpovědnosti. Nejedná se pouze o vyloučení trestní odpovědnosti za trestný čin, ale také je vyloučena odpovědnost ze spáchání přestupku, neboť je plně vyloučena protiprávnost. Občanskoprávní odpovědnost je chráněna tím způsobem, že pokud někdo jedná za dodržení podmínek krajní nouze, a přitom způsobí nějakou škodu, tak za její způsobení není odpovědný.

„Krajní nouze v podstatě záleží ve střetu chráněných zájmů, přičemž jeden z nich je třeba obětovat k záchraně druhého (například k záchraně více životů občanů je třeba obětovat život jiné osoby, která sama nebezpečí nevyvolala).²³

4.2 Podmínky krajní nouze

Podmínky krajní nouze lze jednoznačně odvodit ze samotného paragrafového znění v trestním zákoníku. Aby se mohlo jednat o jednání v krajní nouzi, tak musí být splněny všechny níže uvedené podmínky. V případě nedodržení, byť jediné podmínky, se o krajní nouzi jednat nemůže, a tím pádem tedy není vyloučena protiprávnost samotného jednání. Podmínky jsou následující:

- odvrací se nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem
- podmínka subsidiarity – tzn., že toto nebezpečí není možné za daných okolností odvrátit jiným způsobem
- podmínka proporcionality – tzn., že následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zřejmě stejně závažný, nebo závažnější, než ten, který hrozil
- ten, kdo nebezpečí odvrací, nemá povinnost ho snášet.

²³ NOVOTNÝ, František. Trestní právo hmotné. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN: 978-80-7380-651-4

4.2.1 Nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem

Na první pohled je tato podmínka tvořena třemi rozhodujícími faktory, kterými jsou: nebezpečí, přímá hrozba a zájem chráněný trestním zákonem.

Nebezpečí

Pojem nebezpečí označuje stav, který hrozí poruchou některému ze zájmů chráněných trestním zákonem. Existuje několik možných původů daného nebezpečí. Nebezpečí může být způsobeno např.:

- přírodními silami (např. silný vítr, povodně, zasažení bleskem atd.)
- jednáním člověka (např. řidič může při řízení způsobit dopravní nehodu)
- zvířetem, pokud však není dané zvíře nástrojem útočnicka (např. zaběhnutý agresivní pes či jiné zvíře)
- věcmi (např. závady strojů)
- jiným způsobem (např. při nebezpečném šíření nakažlivé choroby)
- útokem člověka (v případě, že se nejedná o nutnou obranu).²⁴

Při nebezpečí, které je způsobeno útokem člověka, si „může“ ohrožená osoba vybrat, zda se bude bránit v mezích nutné obrany anebo krajní nouze. V případě krajní nouze však musí být splněny podmínky subsidiarity a proporcionality.

Příklad z judikatury:

K pochopení rozdílu možného obranného jednání při útoku člověka mi přijde jako vhodný příklad případ z judikatury z roku 1986 týkající se obviněného Z. K., který byl rozhodnutím Okresního soudu v Rožnavě odsouzen pro spáchání trestného činu výtržnictví a přečinu proti majetku v socialistickém vlastnictví, neboť měl rukama rozbít 4 skleněné výplně vchodových dveří na základní škole, kde

²⁴ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

následně přes rozbité výplně vešel do budovy, kde pak ještě rozbil 3 květináče a poškodil 7 ks rostlin. Za toto jednání mu byl udělen trest odnětí svobody ve výši 12 měsíců.

Generální prokurátor SSR si pak proti tomuto rozsudku podal stížnost ve prospěch obviněného. Namítl, že okresní soud nezjistil, že v době spáchání činu obviněného naháněli 3 příbuzní s úmyslem ho chytit a fyzicky napadnout. Soud tyto skutečnosti nevzal vůbec v potaz. Neodůvodněně dospěl k závěru, že obviněnému žádné nebezpečí nehrozilo a v případě, že měl strach, tak měl utéct.

Obviněný se doznal k poškození dvou skleněných výplní dveří. Obhajoval se tím, že byl pronásledovaný čtyřmi útočníky, kteří ho chtěli fyzicky napadnout. Květináče s rostlinami poškodil neúmyslně tím, že o ně zavadil, když chtěl utéct na střechu budovy. Krátce před tímto jednáním měl dotčným s těmito osobami konflikt v pivnici.

Provedeným dokazováním bylo následně zjištěno, že útočníci chtěli obviněného skutečně napadnout. V době poškození skleněné výplně dveří měl být jeden z útočníků ve vzdálenosti 3 metry od obviněného. Soud pak řešil, zda byly splněny podmínky krajní nouze, tedy že nebezpečí bylo přímo hrozící, a že nebyla možnost se za daných okolností tomuto nebezpečí vyhnout.

Tímto rozhodnutím bylo docíleno toho, že nebezpečí, které občan odvrací v krajní nouzi, může spočívat také v útoku člověka. V takovém případě jde o krajní nouzi, a ne o nutnou obranu tehdy, pokud je činem jinak trestným způsobena škoda někomu jinému než samotnému útočnickovi.²⁵

Přímá hrozba

V případě krajní nouze hovoříme o nebezpečí, které přímo hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem. Přímá hrozba spočívá v tom, že nebezpečí musí hrozit přímo, bezprostředně, a nesmí již pominout.

²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu (NS) SR ze dne 24. 2. 1987, sp. Zn. 7 Tz 9/87

Jelínek tento pojem definuje následovně: *„Jestliže vývoj událostí spěje rychle k poruše anebo sice nepokračuje, ale jsou splněny téměř všechny podmínky potřebné k tomu, aby porucha nastala, a uskutečnění zbývajících podmínek je věcí náhody, jež se může kdykoliv a s velkou pravděpodobností stát.“*²⁶

Pro pochopení přímo hrozícího nebezpečí je typický příklad nebezpečí protržení hráze vodní přehrady. – *„Povodeň dosáhla hráze, dosahuje k jejímu okraji a hráz vykazuje známky narušení; z tohoto důvodu bezprostředně hrozí její protržení a zatopení, popř. zničení obytného domu, přitom je možno protrhnout jinou méně důležitou hráz, kde je možno odvést vodu mimo obytnou část města a zatopit pouze kůlny patřící k jinému domu stojícímu na rozdíl od nich na návrší.“*²⁷

Zájem chráněný trestním zákonem

Jedná se o společenské vztahy, zájmy a hodnoty, které jsou chráněny prostřednictvím trestního zákoníku. Zájem chráněný trestním zákonem bývá též nazýván jako objekt trestného činu, a ten je obligatorním znakem každé skutkové podstaty trestného činu.

4.2.2 Podmínka subsidiarity

Subsidiarita je jako jedna z hlavních podmínek krajní nouze vymezena přímo v paragrafovém znění krajní nouze, kde se ve druhém odstavci píše o tom, že *„nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak.“*²⁸

Jednání v krajní nouzi se zpravidla dotýká zájmů osob, které na věci nejsou nijak zúčastněné, a proto zákonodárci mysleli na to, jak i jejich zájmy co nejvíce

²⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

²⁷ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

²⁸ § 28 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

chránit. Proto lze jednat v krajní nouzi jen tehdy, pokud nelze hrozící nebezpečí odvrátit včas, ani jinými způsoby. Hrozícímu nebezpečí se však také lze vyhnout pouhým útekem.

Na orgánech činných v trestním řízení často bývá složitá otázka posouzení, zda nebezpečí za daných okolností bylo možné odvrátit jinak. Je třeba přihlídnout především k možnostem obviněného, díky kterým by šlo v dané situaci odvrátit nebezpečí jiným způsobem. Zásadní je hlavně psychický stav osoby jednající v krajní nouzi, neboť tato osoba vlivem hrozícího nebezpečí může být výrazně ovlivněna ve svém rozhodování, a pro tuto osobu může být tedy velice obtížné zvolit ten nejvhodnější způsob jednání, který lze v dané situaci použít.

Příklad z judikatury:

Rozsudkem okresního soudu Plzeň-jih z roku 1970 byl obviněný J.B. uznán vinným přečinem proti majetku v osobním vlastnictví, kterého se měl dopustit tím, že dne 4. 8. 1970 ve večerních hodinách vědomě zabil husu patřící jeho sousedovi, kterému tímto způsobil škodu ve výši 150,- Kč.

Generální prokurátor ČSR si proti tomuto rozhodnutí podal stížnost pro porušení zákona a Nejvyšší soud ČSR tento rozsudek zrušil a obviněného J.B. zprostil obvinění. Poškozený pak byl odkázán na občanskoprávní řízení ohledně náhrady způsobené škody.

Dokazováním totiž bylo zjištěno, že obviněný ve večerních hodinách přišel domů z práce. Když byl doma, uslyšel z venku křik jeho 4leté dcery, a tak okamžitě vyběhl ven a viděl, jak jeho dcera ležela na zemi mezi hejnem hus. Ve snaze, aby husy odehnal, tak vzal do ruky kámen a hodil ho po nich, ale tento kámen jednu husu zasáhl tak nešťastně, že následně uhynula. Obviněný byl totiž přesvědčen, že jeho dítě je útokem bezprostředně ohroženo újmou na zdraví, a proto vzal předmět, který měl nejbližše po ruce, tedy kámen, a hodil ho po husách, aby hejno rozehnal.

Ze zjištěných okolností tedy bylo usouzeno, že nebezpečí nebylo možno za daných okolností odvrátit jinak, protože jeho dcera naříkala a ležela na zemi, a než by obviněný přeběhl celý dvorek až ke své dceři, tak by již mohlo dojít k újmě

na jejím zdraví. Bylo tedy usouzeno, že došlo k naplnění podmínek krajní nouze a obviněný J.B. byl zproštěn obvinění.²⁹

4.2.3 Podmínka proporcionality

Proporcionalita (někdy označována jako úměrnost) jako taková je u krajní nouze vyjádřena slovy – „*nejde o krajní nouzi, jestliže způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.*“³⁰

V případě jednání v krajní nouzi dochází k obětování některého zájmu, vztahu nebo hodnoty chráněné trestním zákonem, avšak tato hodnota nesmí být stejného významu nebo významnější než zájem, vztah a hodnota, kterou odvrácené nebezpečí ohrožuje. Posuzování proporcionality u krajní nouze je třeba posuzovat v každém jednotlivém případě individuálně podle všech jeho okolností, a je třeba posoudit proporcionalitu mezi hrozícím nebezpečím a následkem, který někdo způsobí při odvrácení tohoto nebezpečí. Je tedy nutné zvážit celkový význam porušeného a ohroženého společenského vztahu, zájmu a hodnoty, a stejně tak i rozsah poruchy hrozící a způsobené.

Častou a ve společnosti velmi diskutovanou otázkou týkající se krajní nouze bývá otázka spojená s usmrcením jiné osoby pro záchranu vlastního života. V souvislosti s krajní nouzí, její podmínky může splňovat jednání, při kterém někdo obětuje jeden lidský život, aby tím zachránil životy více lidí. Nelze tedy obětovat cizí život pouze na úkor života svého.

Příklad z judikatury:

K pochopení této problematiky považuji za vhodné uvést judikát týkající se toho, že stav krajní nouze může být vyvolaný výhružkami a nátlakem ze strany třetí osoby na vůli obviněného, ze kterých vyplývá nebezpečí přímo hrozící

²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR – senátu ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71

³⁰ § 28 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

zájmům chráněným trestním zákonem, a které omezuje svobodu rozhodování obviněného.

Samotný případ je z roku 1980, kdy byla obviněna mladistvá A.H. pro trestný čin vraždy, kterého se měla dopustit jako spolupachatelka, neboť v předpoledních hodinách v Košicích pod vlivem výhrůzek zabitím ze strany vlastního otce R.H., uškrtila společně se svými dvěma nezletilými sourozenci svou babičku.

Nejvyšší soud SSR pak na základě odvolání krajského prokurátora zrušil uvedený rozsudek pro neúplné objasnění skutečného stavu věci a věc vrátil Krajskému soudu v Košicích, aby ji znovu projednal a rozhodl.

Soud následně vycházel z výpovědí obžalované a dalších svědků (především jejích sourozenců). Všichni shodně vypověděli, že jejich otec jim zamkl dveře od pokoje a s nožem v ruce jim hrozil usmrcením, pokud oni neuškrtní svoji babičku. Také shodně uvedli, že je jejich otec často bil gumovou hadicí, a to především když byl pod vlivem alkoholických nápojů. Matka dětí a zároveň manželka obviněného také souhlasně vypověděla, že obviněný R.H. se k ní i k dětem choval hrubě a často je bil a všichni pak museli utíkat z domu a přespávat u sousedů z obavy před jeho chováním.

Po důkladném vyhodnocení všech důkazů, soud dospěl k názoru, že obviněná mladistvá A.H. čin spáchala v důsledku toho, že jí hrozilo usmrcení a zároveň hrozilo usmrcení i jejím nezletilým sourozencům v případě, že nesplní výhrůžky svého otce. Proto svého otce uposlechla a svou babičku uškrtila, aby zachránila život svůj a svých sourozenců. Tímto tedy soud vyhodnotil, že byly dodrženy podmínky pro krajní nouzi, neboť způsobený následek byl méně závažný než ten, který hrozil, protože došlo k usmrcení jedné osoby, aby bylo možno zachránit život tří dětí.³¹

³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu (NS) SR ze dne 11.12.1980, sp. zn. 3 To 72/80

Pokud se vrátíme zpět k otázce posouzení závažnosti následku, tak je jednoznačně nutné posoudit všechny okolnosti případu. Nikde neexistuje přesné pořadí chráněných zájmů, neboť pořadí chráněných zájmů není vždy jednoznačné. Zpravidla ale zdraví a lidská svoboda mají přednost před ochranou majetkových zájmů. Nejvyšším chráněným zájmem je jednoznačně lidský život, který má vyšší význam než osobní čest či osobní svoboda. Je také potřeba zjistit a brát zřetel na intenzitu ohrožení chráněného zájmu. I když se jeví, že ochrana zdraví má nejvyšší hodnotu, tak tomu vždy tak být nemusí, neboť například odvrácení škody velkého rozsahu na majetku může mít větší hodnotu než způsobení lehkého zranění nebo např. krátké omezení osobní svobody. Z toho vyplývá, že k záchraně velkých majetkových hodnot může být riskováno i menší zranění.

Pokud se jedná o skupinové zájmy, tak u nich se posuzuje významnost těchto zájmů. Zpravidla tomu bývá tak, že skupinové zájmy mají přednost před méně významnými skupinovými zájmy či zájmy jednotlivců.³²

U krajní nouze se také setkáváme s důležitým pojmem „*zřejmě stejně závažný*“. Toto označení je používáno „*aby v praxi nedocházelo k příliš úzkému výkladu podmínek krajní nouze. Při posuzování, jestli je tomu tak, je třeba hodnotit nejen skutečnou situaci (objektivní hledisko), ale i psychický stav jednajícího (subjektivní hledisko), přitom je třeba vycházet ze situace, jak se jevila v době činu.*“³³ Z toho je zřejmé, že ke splnění podmínek krajní nouze může dojít i v případě, že jednající osoba na základě svého subjektivního hlediska nesprávně vyhodnotí míru závažnosti nebezpečí a své jednání při odvrácení.

³² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

³³ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

4.2.4 Povinnost nebezpečí snášet

Poslední podmínka ve znění krajní nouze uvádí, že nelze uplatnit krajní nouzi u osob, které jsou ze zákona povinny nebezpečí snášet. Tato povinnost vyplývá především z výkonu jejich profese. Tato povinnost tedy neplatí pro všechny osoby, ale převážně pro příslušníky integrovaných záchranných složek. Tato povinnost je tedy upravena zvláštními předpisy, které se týkají jejich činnosti. Mezi tyto osoby můžeme například zařadit policisty při plnění jejich služebních povinností při služebním zákroku proti nebezpečnému pachateli, hasiče při provádění záchranných prací, lékaře při léčení nemocných lidí, při kterém mu hrozí nákaza závažným onemocněním apod. Nejedná se tedy pouze o příslušníky těchto sborů, neboť povinnost snášet nebezpečí může dopadnout také na jiné profese (např. na plavčíka). Nemohou se tedy vyhnout nebezpečí na základě odůvodnění, že jim samotným by hrozilo nějaké ohrožení.

„Ani u těchto profesí ovšem povinnost snášet nebezpečí není absolutní, a i zde se zohledňuje proporcionalita (po nikom nelze například z tohoto titulu povinnosti snášet nebezpečí žádat, aby šel na jistou smrt).“³⁴

Výše uvedený výrok JUDr. Borčevského mohu předvést na konkrétním případě policisty, který není povinen zakročit proti zjevné přesile výtržníku, neboť by sám sebe tímto vystavil nebezpečí újmy na životě a zdraví. Není tedy povinen ihned zakročit, ale na základě příslušné právní úpravy Policie ČR je povinen přijmout vhodná opatření k odstranění hrozícího nebezpečí. Jako nejlepším vhodným opatřením se jeví přivolání posil, které zajistí odstranění hrozícího nebezpečí. Toto jednání je logické, neboť život a zdraví mají nejvyšší hodnotu a v případě, že policista předem jistě ví, že služební zákrok nedovede úspěšně do konce, tak není jeho povinností riskovat zbytečně svůj život.

Stejně jako u ostatních podmínek krajní nouze je nutné posoudit veškeré objektivní a subjektivní okolnosti daného případu, neboť každý případ je individuální, a tak je třeba k tomu přistupovat.

³⁴ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

4.3 Překročení mezí krajní nouze

Při odvracení nebezpečí může obránce vybočit ze zákonných podmínek krajní nouze, čímž se pak nebude jednat o čin jinak trestný, nýbrž o trestný čin. I nedodržení jedné podmínky znamená překročení mezí krajní nouze.

Meze jsou stanoveny z toho důvodu, aby občané měli určitou právní jistotu při jednání, ve kterém jim hrozí nebezpečí. Při dodržení těchto mezí je jednání osoby odvracející nebezpečí společensky prospěšné, a není tedy trestné. Při nedodržení mezí je jednání pro společnost nebezpečné a u dotyčné osoby pak vzniká trestní odpovědnost za spáchání trestného činu.

Existují 4 způsoby, kvůli kterým může dojít k překročení mezí krajní nouze:

- extenzivní exces
- porušení podmínky subsidiarity
- intenzivní exces
- porušení povinnosti nebezpečí snášet

Na vybočení z mezí krajní nouze lze nahlížet také z hlediska zavinění, a k porušení podmínek krajní nouze může dojít úmyslně, z nedbalosti, ale i nezaviněně.

Zvláštním případem krajní nouze je tzv. putativní krajní nouze, ve které neexistuje žádné nebezpečí. Pachatel se pouze domnívá, že existuje nebezpečí, které přímo hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem. Jedná se tedy pouze o nebezpečí, které je domnělé a je pouze mylnou představou jednající osoby. Takovéto jednání se pak posuzuje jako skutkový omyl, a je tak vyloučena trestní odpovědnost ze spáchání úmyslného trestného činu. *„Není však vyloučena odpovědnost za nedbalostní trestní čin, pokud tato nedbalost spočívá právě v takovém omylu pachatele, tedy jestliže měl a mohl vědět, že nejde o skutečné nebezpečí.“*³⁵

³⁵ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

Příklad z judikatury k putativní krajní nouzi:

„O zdanlivú (tzv. putatívnu) krajnú núdzu ide vtedy, ak sa páchatel omylom domnieva, že jestvuje nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chráněnému Trestným zákonom, v skutočnosti však takéto nebezpečenství nejestvuje. Takýto prípad sa posúdi podľa zásad o skutkovom omyle, ktorý vylučuje zodpovednosť za úmyselný trestný čin.“

Tento judikát vzešel z trestního stíhání obviněného M.Č. pro trestný čin opilství na základě toho, že dne 18. září 1978 v 6:00 hod. řídil osobní motorové vozidlo zn. Fiat 125 po státní silnici 3. třídy směrem ze Skalitého do Čadce pod vlivem alkoholu (1,11 promile alkoholu v krvi).

V této věci nakonec prokurátor zastavil trestní stíhání obviněného z důvodu, že náležitě nebyl objasněný skutkový stav věci, neboť obviněný namítal, že zrovna vezl do nemocnice svého bratra, který potřeboval lékařskou pomoc. Tato věc totiž policejním orgánem vůbec nebyla prověřena.

Obviněný totiž vypověděl, že večer před uvedenou policejní kontrolou pořádal rodinnou oslavu, na které byl mimo jiné přítomen i jeho bratr P.Č. a ten po skončení oslavy přespal u něho doma. Ráno si však stěžoval na silné bolesti v břiše, které neustávaly. Obviněný se tedy rozhodl nastartovat své vozidlo a odvézt bratra do nemocnice, načež byl následně zastaven a kontrolován hlídkou VB. Bratr se následně do nemocnice dopravil sám tím způsobem, že si stopnul jiné vozidlo. V nemocnici se ani nenechal ošetřit, protože při čekání na lékaře se mu udělalo lépe, a tak jel bez ošetření zase domů.

Ve věci bylo tedy následně prováděno dokazování, které bylo zaměřeno především na to, aby se zjistilo, zda byly dodrženy podmínky krajní nouze. Prokurátor nakonec ve věci došel k závěru, že se jednalo o krajní nouzi. Posuzovalo se zde i hrozící nebezpečí, které hrozilo jeho bratrovi, který měl zdravotní potíže. Vzhledem k tomu, že se ani nenechal ošetřit, tak neexistovala žádná lékařská zpráva, která by doložila či vyvrátila pochybnosti o jeho zdravotním stavu. Protože se obviněný domníval, že bratrovi skutečně hrozilo nebezpečí, bylo

po provedeném dokazování rozhodnuto, že skutečně jednal v krajní nouzi, a to za splnění všech podmínek krajní nouze.³⁶

4.3.1 Extenzivní exces

Podstata extenzivního excesu v rámci nedodržení podmínek krajní nouze spočívá v nedodržení podmínky časové. Extenzivní exces tedy spočívá v tom, že *„jednání bylo provedeno v době, kdy nebezpečí přímo nehrozilo, tedy došlo k němu předtím, než hrozilo přímo, anebo bylo provedeno v době, kdy již pominulo.“*³⁷

Vzhledem k tomu, že jednání v krajní nouzi ve většině případů způsobí škodu třetím osobám, musí se jednat o nebezpečí přímo hrozící, které přivede jednajícího do krajní situace, ve které nemá jinou možnost než jednat v krajní nouzi. Z hlediska právní konstrukce tedy krajní nouze nepřipouští preventivní zásahy proti nebezpečí, které aktuálně přímo nehrozí.

Typickým příkladem vybočení z mezí krajní nouze může být například zásah do stavby souseda z toho důvodu, že nemá na domě nainstalovaný hromosvod, a při bouřce je jeho stavba z toho důvodu náchylná k požáru, který se může přenést na ostatní domy. Nebezpečí tedy zatím přímo nehrozí, ale může hrozit v budoucnu. Stejně tak nelze zásah do sousedova domu udělat z důvodu, že v minulosti u něho k požáru došlo. Zde se jedná o nebezpečí, které hrozilo v minulosti, tudíž ani v jednom případě by nebyla splněna časová podmínka krajní nouze.

³⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 31. 5. 1979, sp. zn. 7 Tz 25/79

³⁷ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

4.3.2 Porušení podmínky subsidiarity

O vybočení z krajní nouze na základě porušení podmínky subsidiarity dochází v případě, kdy „*nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, a to bez následků nebo alespoň s méně závažnými následky.*“³⁸

Vybočením z podmínek subsidiarity jsou tedy ty případy, ve kterých osoba odvracející nebezpečí měla možnost obětovat zájem, který měl společensky nižší hodnotu než ten, který ve skutečnosti nakonec obětovala, anebo se mohla nebezpečí vyhnout i útekem. Při posuzování této podmínky je nutné brát velký ohled na subjektivní vlastnosti, zkušenosti, znalosti, psychický stav a tělesné schopnosti osoby odvracející nebezpečí.

Dle toho, jak je podmínka subsidiarity konstruována v trestním zákoně, lze usoudit, že aby se mohlo jednat o krajní nouzi, tak by muselo existovat pouze jediné řešení, kterým by bylo možno nebezpečí odvrátit. V případě více řešení by musela být splněna podmínka proporcionality, tedy by se musel brát v úvahu možný způsobený následek. Proto bývá tato podmínka krajní nouze často diskutabilní.

S typickým příkladem překročení podmínky subsidiarity se může často setkat policista vykonávající dohled nad silničním provozem, což mohu potvrdit i ze své dosavadní praxe u Policie ČR, neboť s tímto jsem se osobně v několika případech setkal. Jedná se o časté případy osob, které řídí vozidlo na pozemní komunikaci pod vlivem alkoholu. Při silniční kontrole svoje jednání občas vysvětlují tím, že vezou nějakou osobu na ošetření do nemocnice. Avšak v dnešní době, kdy téměř každý člověk vlastní mobilní telefon, kterým si může přivolat pomoc, nelze se tedy vymlouvat na to, že nebezpečí nešlo odvrátit jiným způsobem než tím, že dotyčného sami odvezou do nemocnice.

³⁸ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

4.3.3 Intenzivní exces

Pojmem intenzivní exces rozumíme takové situace, ve kterých „způsobený následek jednání byl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější, než který hrozil (vybočení z mezí požadavku proporcionality).“³⁹ Podstata tohoto pojmu je spjata s porušením podmínky proporcionality.

U intenzivního excesu je tedy nejdůležitější porovnání způsobeného následku s následkem, který hrozil. O rozhodování o dodržení podmínek proporcionality a jejich posouzení bylo psáno v kapitole 4.2.3.

4.3.4 Porušení povinnosti nebezpečí snášet

K vybočení z mezí krajní nouze může také dojít v případě, že existuje stav typický pro krajní nouzi se všemi podmínkami, avšak osoba odvracející nebezpečí ze zákona nesmí jednat v krajní nouzi. Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, tak některé osoby jsou povinny nebezpečí snášet.

Příkladem porušení této povinnosti může být například situace, ve které je policista svědkem loupežného přepadení. Běžný občan, který je svědkem loupežného přepadení, může z místa utéct. Ale policista by se ve stejné situaci takto zachovat nemohl, jinak by došlo právě ke zmíněnému porušení povinnosti nebezpečí snášet. Jeho povinností by bylo zakročít, a to i v době mimo službu. V případě, že by zákrok nemohl úspěšně dokončit, tak by musel přijmout alespoň jiné vhodné opatření, které by vedlo k odstranění nebezpečí a obnovení veřejného pořádku.

³⁹ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

5. Nutná obrana

Z hlediska konstrukce a postavení nutné obrany v trestním zákoníku je zjevné, že je nutná obrana postavena za krajní nouzi a je vymezena jednodušeji, ačkoliv se jedná o institut rovněž velmi důležitý. Nutná obrana je zakotvena v § 29 trestního zákona:

„1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“⁴⁰

Při porovnání nutné obrany a krajní nouze lze usoudit, že nutná obrana je vlastně zvláštním případem krajní nouze. Hlavní rozdíl se nachází v tom, že u nutné obrany se odvrací nebezpečí, které spočívá v útoku, tedy úmyslném protiprávním jednání člověka. Druhý rozdíl nalézáme v tom, komu je způsobena škoda, neboť u nutné obrany je škoda způsobena pouze útočníkovi.⁴¹

5.1 Obecná charakteristika a účel nutné obrany

Nutná obrana je jedním z nejdůležitějších a nejdiskutovanějších institutů v rámci trestního práva. Jedná se o téma, které je často probíráno ve společnosti mezi občany. Tento pojem totiž úzce souvisí s bojem proti kriminalitě, do kterého může oprávněně zasáhnout i veřejnost. Jedná se o institut, který je pro společnost velmi užitečný, neboť bezpečnostní složky státu nemohou být všudypřítomné, a proto tento institut dává obránci možnost v daném okamžiku nahradit funkci orgánů veřejné moci, a chránit tak zájmy chráněné trestním zákonem bez rizika, že by obráncovo jednání bylo posuzováno jako protiprávní. Je ovšem potřebné, aby nedocházelo ke zneužívání tohoto institutu, a je také třeba, aby obrana i útok

⁴⁰ § 29 zák. č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

⁴¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

byly vyvážené.⁴² Proto jsou v konstrukci nutné obrany zakotveny podmínky určené k tomu, aby jednání obránce bylo v souladu s okolnostmi vylučujícími protiprávnost.

5.2 Podmínky nutné obrany

V ustanovení nutné obrany jsou jasně dány podmínky, které musí být kumulativně naplněny, aby jednání mohlo být považováno za jednání v nutné obraně. Podmínky jsou konstruovány tak, aby bylo možné použít nutnou obranu v co nejširší, avšak v zákonné míře. Podmínky jsou následující:

- odvrácený útok musí být přímo hrozící nebo trvajícím
- útokem musí směřovat proti některému ze zájmů chráněných trestním zákonem
- obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

5.2.1 Útok přímo hrozící nebo trvajícím

Útok

Jednotná definice útoku v našem trestním právu neexistuje, avšak z výkladů zákona je zřejmé že „útok je úmyslné, protiprávní jednání člověka, jež je nebezpečné pro společnost.“⁴³

Útok sám o sobě nemusí být nutně trestným činem, a proto se nevyžaduje, aby útočníkem musela být osoba trestně odpovědná (útočníkem tedy může být i osoba nepříčetná, dítě apod.). Jednání osob trestně neodpovědných tedy posuzujeme také jako útok. Útok nemusí být vždy trestným činem, zpravidla však trestným činem bývá.

⁴² BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

⁴³ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

V případě nebezpečného chování zvířete existují na situaci dva pohledy, kdy v jednom připadá v úvahu nutná obrana a v druhém krajní nouze. Jak již bylo zmíněno v kapitole zabývající se krajní nouzí, tak nebezpečí vyvolané například zaběhnutým psem odvrátíme krajní nouzí. Avšak v případě, že je zvíře poštvané člověkem, lze toto zvíře označit jako „živý nástroj“ v ruce člověka, a zde tedy připadá v úvahu odvrácení útoku v rámci nutné obrany.

Útok má většinou dvě formy, a to buď konání anebo opomenutí. V případě konání se zpravidla jedná o fyzický útok. V případě opomenutí se může jednat například o případ, kdy *„majitel jde venčit do parku psa. Pes napadne dítě a pokouše je. Majitel nijak nezasáhne, nic neučiní. Jednání majitele posoudíme jako útok ve smyslu § 29 trestního zákoníku“*⁴⁴

Přímo hrozící nebo trvajícím útok

Podmínka přímo hrozícího nebo trvajícím útoku je dána tím, že *„útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat.“*⁴⁵

Existuje tedy určitá „časová hranice“, která počíná s momentem, ve kterém do té doby hrozící útok přechází do momentu, kdy hrozí skutečně přímo. Časová hranice pak pokračuje tím, že útok započal a nadále trvá, a pak tato hranice zaniká tím, že útočník upustí od svého jednání a samotný útok ukončí. Nutná obrana lze tedy užít jen do té doby, dokud trvá útok na zájem chráněný trestním zákonem. Stejně tak nelze uvažovat o nutné obraně za situace, kdy útok ještě bezprostředně nehrozil a ani nezačal.⁴⁶

Z výše uvedeného tedy vyplývá otázka, jak rozeznat moment, ve kterém se z pouhé hrozby stane bezprostřední, tedy přímá hrozba útoku. Každý případ je individuální a v rámci zákona nelze určit kritéria, která lze aplikovat na jakýkoliv

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁴⁶ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

konkrétní případ. Vše tedy závisí na konkrétním případě a je třeba přihlídnout k těmto skutečnostem:

- konkrétní skutkové okolnosti
- povaha útoku
- osoba útočníka
- zda je při útoku použito zbraně ze strany útočníka

Lze tedy dovodit, že hrozba se stává bezprostřední, pokud obránce na základě všech výše uvedených okolností vyhodnotí, že útok po hrozbě bezprostředně bude následovat. To může vyplynout například z verbálního vyhrožování útočníka, ze kterého lze vyvodit jeho následný bezprostřední útok, ale také z objektivních skutečností, například pokud se ozbrojený útočník přibližuje k obránci, lze také očekávat jeho útok.

Zajímavostí je, že útok může nadále trvat i poté, co byl trestný čin formálně dokončen. Příkladem může být ochrana majetkových zájmů obránce poté, co se zloděj zmocnil násilím jeho věci a s touto věcí poté z místa odchází pryč. Odnášení kořisti je totiž stále považováno jako útok proti majetkovým zájmům poškozeného. V případě, že pachatel ale utíká z místa bez odcizených věcí, jedná se již o útok ukončený, neboť již nehrozí porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a nelze tedy v této situaci jednat v rámci nutné obrany.⁴⁷

5.2.2 Ochrana zájmu chráněného trestním zákonem

Obdobně jako je tomu u krajní nouze, tak i nutná obrana je přípustná proti útoku, který směřuje proti některému ze zájmů chráněných trestním zákonem. Zvláštní část trestního zákoníku v jednotlivých skutkových podstatách obsahuje objekty trestného činu, čili společenské vztahy, zájmy a hodnoty, které trestní zákoník chrání. Nutná obrana je povolena vůči zájmům jednotlivců, proti zájmům

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

společnosti, ale i proti zájmům státním. V případě nutné obrany, tato bývá vedena nejčastěji proti útokům, které směřují proti životu, zdraví, svobodě a majetku.

Co se týče majetkových zájmů, je nutná obrana přípustná i v rámci ochrany domovní svobody v případě, že útok směřuje proti domovní svobodě tak, jak je uvedeno v § 178 trestního zákoníku. V rámci trestného činu porušování domovní svobody tedy útok trvá do té doby, dokud se nepodaří útočníka, který do domu nebo bytu vniknul, z tohoto domu nebo bytu vyhnat.

V rámci nutné obrany lze hájit zájmy vlastní i zájmy jiné osoby. Obrana chránící zájmy jiné osoby bývá také nazývána jako „pomoc v nutné obraně“ a jejím účelem je, aby k nutné obraně byl oprávněn kdokoliv, a ne pouze ten, kdo byl sám napaden.⁴⁸ Můžeme se setkat i s případy, ve kterých „jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby.“⁴⁹

5.2.3 Podmínka přiměřenosti obrany

Zde můžeme vidět další rozdíl oproti krajní nouzi. U nutné obrany totiž existuje podmínka přiměřenosti, zatímco u krajní nouze nalézáme podmínku subsidiarity a proporcionality.

Podmínka přiměřenosti u nutné obrany je v zákoně vyjádřena tím, že nutná obrana *nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*. Podmínka přiměřenosti se tedy vyznačuje tím, že proti sobě staví útočné a obranné jednání a vzájemně se porovnává jejich intenzita a způsob provedení obrany a útoku.

Intenzita obrany spočívá v tom, že obrana musí být dostatečně intenzivní, aby byla schopna útok odvrátit. Takže musí být určitě silnější než útok, avšak nesmí být zjevně přehnaná.

⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR - senátu ze dne 23. 9.1969, sp. zn. 7 Tz 67/69

Dalším důležitým pojmem je způsob útoku. V něm je vyjádřen „*nejen způsob provedení útoku, ale i osoba útočnicka, jeho vlastnosti a úmysly (včetně např. využití odlehlého a tmavého zákoutí), jež se při útoku projeví, použité zbraně, hrozící součinnost dalších osob doprovázejících útočnicka, jakož i další okolnosti, za nichž byl útok spáchán, za podmínky, že je lze zahrnout pod pojem způsob útoku a že byly známé i zcela zjevné poškozenému obránci.*“⁵⁰ Z toho je zřejmé, že způsob útoku je velice široký pojem, který zahrnuje všechny okolnosti, které vnímala osoba obránce při odvracení útoku.

Při rozboru dalšího důležitého pojmu, kterým je „zcela zjevné“, lze tento pojem vyjádřit také tím, že „*o nutnou obranu nejde v případech, když nepoměr mezi intenzitou útoku a mírou reakce na něj (obranou) je naprosto výrazný.*“⁵¹ Je logické, že intenzita obrany musí být vyšší než intenzita útoku, a že u nutné obrany tedy není potřebná podmínka proporcionality, neboť není vyžadováno, aby intenzitě útoku odpovídala i intenzita obrany. Pokud chce obránce úspěšně překonat útočnicka, musí být jeho obrana důraznější oproti útoku. Je ale třeba posoudit konkrétní subjektivní a objektivní okolnosti každého jednotlivého případu zvlášť, neboť hodně závisí na osobě útočnicka i obránce a je třeba zohlednit některé konkrétní faktory, jako například:

- fyzická konstituce útočnicka a obránce
- věkový rozdíl mezi oběma
- minulost útočnicka (může být znám svou agresivitou)
- poznatky a úsudky bránící se osoby
- psychický stav obránce vyvolaný útokem.

Vzhledem k tomu, že u nutné obrany neporovnáváme způsobený následek s tím, který hrozil, jako je tomu u krajní nouze, tak škoda, kterou způsobí obránce při své obraně může být větší než škoda, která hrozila útokem. Nesmí však dojít k zásadnímu nepoměru, například kdyby obránce usmrtil útočnicka, který mu

⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁵¹ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

způsobil drobnou majetkovou škodu. Avšak může dojít i k usmrcení útočnicka, aniž by obránce vybočil z mezí nutné obrany. Toto je přípustné například v případě, že *„žena usmrtí útočnicka, který ji chce znásilnit, když odvrací jeho útok, při kterém ji útočnick surově bije a různými způsoby přiškrcuje nebo rdousí, aby jednak překonal její odpor a jednak jí zabránil v křiku, kterým chce přivolat pomoc (zákon považuje znásilnění za tak závažný delikt, že jeho následkem může být i smrt ženy nebo jiné znásilňované osoby.)“*⁵²

V souvislosti s užitím nástrojů či zbraní při nutné obraně přichází v úvahu i použití zbraně proti neozbrojenému nepříteli, a to za dodržení podmínek přiměřenosti obrany. Zákon dokonce připouští i použití zbraně proti neozbrojenému pachateli tak, že *„v závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočnicka.“*⁵³

Příklad z judikatury:

Vzhledem k tomu, že použití zbraně obránce proti neozbrojenému útočnickovi je poněkud kontroverzní téma, které je ve společnosti často diskutované, rozhodl jsem se ve své práci uvést příklad z judikatury k tomuto tématu.

Jedná se o případ ze dne 11. 01. 1994, ve kterém bylo obviněné K.S. kladeno za vinu, že ve večerních hodinách v Praze, po předchozím slovním konfliktu a následném fyzickém napadení ze strany jejího otce J.A., tohoto měla následně bodnout kuchyňským nožem do oblasti břicha, aniž by došlo k poranění vnitřních orgánů, a tím mu způsobil pracovní neschopnost delší než 7 dnů, čímž měla spáchat pokus trestného činu ublížení na zdraví.

Proti vydanému rozsudku podal obvodní státní zástupce odvolání, neboť nesouhlasil s tím, jak byl právně vyhodnocen skutkový stav věci. Státní zástupce totiž namítal, že v tomto případě mohla být splněna podmínka toho, že obrana

⁵² ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR - senátu ze dne 28. 1.1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97

nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku a soud se touto otázkou vůbec nezabýval.

Posouzením skutkového stavu věci bylo následně zjištěno, že obžalovaná jednala v situaci, kdy byla napadena fyzicky zdatnější osobou, která byla navíc ještě v podnapilém stavu. Její otec jí totiž měl rdousit, z čehož se dalo vyvodit, že obžalované skutečně hrozila smrt. Provedeným dokazováním také bylo zjištěno, že obdobná verbální napadení ze strany poškozeného se často v minulosti opakovala, avšak takto intenzivní fyzický útok z jeho strany v tomto případě byl prvním a byl tedy i nečekaným. Obžalovaná v daném momentě křičela, bránila se rukou, ale její obrana nebyla účinná. Dále incidentu bylo přítomno malé dítě, které také hystericky křičelo. V momentě, kdy obžalovaná již nemohla dýchat, tak popadla nůž, který ležel na kuchyňské lince a bodla do poškozeného. Hned poté nůž položila a žádala poškozeného, aby jí pustil. Ten ji stále držel pod krkem, rdousil ji a po malé chvíli ji pustil. Poškozený se pak šel ošetřit do koupelny, zatímco obžalovaná se postarala o své dítě a odešla ke kamarádce, kde věc oznámila policii a přivolala poškozenému lékaře. Obžalovaná sama uvedla, že si vůbec neuvědomila, kam poškozeného bodla, ale nejspíše někam do oblasti břicha. Konala v silném stresu a v důvodné obavě o svůj život. Její výpověď byla potvrzena i tím, že na krku měla stopy po zjevném intenzivním rdoušení.

Vzhledem k tomu, že předchozí slovní obrana a obrana rukama neměla žádný účinek, tak obžalovaná spontánně použila nůž, který byl jako jediný po ruce. Ze strany obžalované nebylo prokázáno, že by promyšleným jednáním a konkrétním úmyslem chtěla poškozenému způsobit nějaké zranění.

Soud poté rozhodl o tom, že obžalovaná byla zproštěna obžaloby z důvodu jednání v nutné obraně a tímto rozsudkem došel k závěru, že *„samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamena, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku. Podmínkou ustanovení § 13 trestního zákoníku, o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Obránce není povinen ustupovat před*

*neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem.*⁵⁴

5.3 Překročení mezí nutné obrany

Stejně jako je tomu u krajní nouze, tak i u nutné obrany může dojít k překročení mezí v případě nedodržení jejích podmínek. Rozeznáváme následující způsoby překročení mezí nutné obrany:

- intenzivní exces
- extenzivní exces

Jedná se tedy o obdobné vybočení z mezí nutné obrany jako je tomu u krajní nouze. Rozeznáváme tedy nedodržení časových podmínek v rámci extenzivního excesu, a dále zjevně nepřiměřenou obranu ke způsobu útoku, kterou nazýváme intenzivním excesem.

Zajímavostí a zároveň dalším rozdílem oproti krajní nouzi je, jak již bylo uvedeno, že u nutné obrany postrádáme podmínku subsidiarity. Obránce tedy není povinen před útokem utíkat v případě, že je to možné. Toto vyplývá i z judikatury, neboť *„u nutné obrany není podmínkou její proporcionalita ani subsidiarita. Obranu proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím nelze tudíž považovat za nepřiměřenou jenom proto, že napadený se útoku nevyhnul útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolil mírnější možnou obranu než obranu, jež nevybočila ještě z mezí přiměřenosti.*⁵⁵

Zvláštním případem nutné obrany je tzv. putativní nutná obrana, ve které ve skutečnosti neexistuje reálný přímo hrozící útok. Obránce se totiž může mylně domnívat, že mu nějaký útok hrozí, ačkoliv ve skutečnosti tomu tak není a nic mu nehrozí. V takových případech pak obránce nebude souzen za úmyslný trestný čin v případě naplnění skutkové podstaty některého trestného činu, ale může být

⁵⁴ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 19.12.1994, sp. zn. 7 To 202/94

⁵⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 9. 1957, sp. zn. 4 To 181/57

souzen za trestný čin spáchaný z nedbalosti, a to především pokud se vzhledem k okolnostem případu mohl a měl vyvarovat svého omylu. Pokud je však obráncova mylná představa o hrozícím útoku až výrazně v rozporu s realitou, tak již tento čin nemusí být posuzován jako putativní obrana.

5.3.1 Extenzivní exces

Extenzivní exces spočívá v nedodržení časových podmínek nutné obrany. K vybočení z mezí nutné obrany tedy dojde v případě, že obrana je vedena proti útoku, který ještě nezačal a ani bezprostředně nehrozí, anebo byl již útok ukončen a nehrozí útoky další. O exces se jedná i v případě, pokud byla obrana předčasná. O předčasné obraně hovoříme v případě, že útok sice hrozí, ale nepřešel ještě do fáze, ve které by hrozil bezprostředně. Je tedy nutné vystihnout moment, ve kterém začne útok bezprostředně hrozit.

Z hlediska ukončeného útoku a vybočení z mezí nutné obrany pak hovoříme o tzv. opožděné obraně. Tímto pojmem je označována obrana, která je vedena proti útoku, jež byl již ukončen a další nehrozí. Opožděná obrana je vyjádřena v judikatuře tím, že *„jde o překročení mezí nutné obrany, jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně.“*⁵⁶

Příklad z judikatury:

V souvislosti s extenzivním excesem u nutné obrany jsem v judikatuře našel konkrétní případ, který byl jako extenzivní exces vyhodnocen. Jedná se o případ z roku 1976, ve kterém byl obžalovaný V. Ch. uznán vinným z trestného činu ublížení na zdraví, neboť ve Sklenské ulici v Praze po předchozí hádce

⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978, sp. zn. 11 To 1/78

a vzájemném fyzickém napadání bodl nožem do prsou J.F., čímž mu způsobil zranění, které mělo krátce poté za následek jeho smrt.

Obžalovaný namítal, že po celou dobu konfliktu jednal v mezích nutné obrany. Soudu prvního stupně vytýkal, že jako možnou nutnou obranu posuzoval pouze první část incidentu a další část incidentu soud posoudil tak, že o nutnou obranu již nešlo, neboť obrana střídala útok.

Soud k tomuto rozhodnutí dospěl po provedení výslechů zúčastněných svědků. Jeden ze svědků uvedl, že viděl dva muže, kteří se spolu perou. Jednalo se o obžalovaného V.Ch., který stál za plotem, a J.F., který stál na chodníku a v ruce měl 50 cm dlouhou tyč, kterou tloukl do plotu. Po chvíli měl J.F. utíkat z místa někam směrem ke křižovatce, kde ho V.Ch. dostihl a začali se spolu fyzicky napadat. Předtím se však V.Ch. odebral do garáže pro dřevěnou tyč a mezitím mu J.F. spolu s dalším mužem vstoupili na dvorek. Následně na dvorku došlo k potyčce a obžalovanému se tyto dvě osoby podařilo vytlačit na ulici do míst, kam tento svědek již neviděl.

Z výslechu dalších svědků a také z protokolu o ohledání místa činu došel nakonec soud k závěru, že v první fázi incidentu obžalovaný skutečně jednal v mezích nutné obrany a jednalo se o tu část incidentu, ve které mu muži vstoupili na pozemek, kde došlo k potyčce. Obžalovaný mohl mít skutečně z jejich jednání obavy a jeho obrana – použití tyče, byla přiměřená. Ovšem ve chvíli, kdy se obžalovanému V.Ch. podařilo vytlačit J.F. a další osobu z dvorku ven na ulici, kde následně J.F. se dal na útěk a obžalovaný utíkal za ním, lze jednání obžalovaného posoudit jako vypořádání se s poškozeným J.F. Jednání obžalovaného totiž v této době již nebylo odůvodněno nutností obrany, a proto ho nelze ani za nutnou obranu již považovat.⁵⁷

⁵⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR - senátu ze dne 13. 2.1978, sp. zn. 11 To 1/78

5.3.2 Intenzivní exces

Oproti krajní nouzi, u které porovnáváme v rámci intenzivního excesu hledisko proporcionality (tedy způsobený a hrozící následek), tak u nutné obrany se pod tímto pojmem setkáváme s případy, u kterých obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Z toho je tedy zjevné, že ne u všech případů, u kterých je obrana nepřiměřená způsobu útoku, dojde k vybočení z mezí nutné obrany, neboť není povinností obránce, aby svou obranu uzpůsobil útoku. Intenzivním excesem se pak stane takové obrané jednání, které svou intenzitou vysoce převyšuje způsob útoku, a tím tedy na toto obrané jednání lze nahlížet jako na obranu zcela zjevně nepřiměřenou.

Judikaturou je pojem zjevně nepřiměřené obrany vyjádřen tím, že *„čin obránce zcela jasně, očividně nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku.“*⁵⁸

Zásadní podstatou intenzivního excesu u nutné obrany je vzájemné porovnání intenzity obrany a útoku. Aby bylo možné útok odvrátit, na obranu je kladen požadavek, aby byla intenzivnější, ale ne zcela zjevně nepřiměřená. Jak již bylo uvedeno, tak přiměřenost obrany bývá posuzována podle objektivních okolností případu, ale i podle toho, jaké má obránce o útoku a samotném útočnickovi představy. Hledí se tedy na pohled toho, kdo útok odvrací a jak se mu celá situace jeví. Přihlíží se také k tomu, že útok může být neočekávaný a obránce nemusí mít možnost vyhodnotit útok v klidu ze všech hledisek. Často totiž obránce bývá pod psychickým tlakem, v časové tísní, může se nacházet i na opuštěném místě, kde je téměř nemožné, aby pomoc veřejných orgánů byla ihned dostupná. Obránce tedy musí řešit situaci rychle a rozhodně. Není tedy možné, aby na obránce byly kladeny přepjaté požadavky.⁵⁹

Příklad z judikatury:

Rozhodl jsem se uvést příklad z judikatury, ve kterém soud nakonec posoudil, že obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007

⁵⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

Skutek, který se projednával před soudem v roce 2001 spočívá v tom, že obžalovaný R.D. poté, co byl napaden osobou P.D. silným úderem pěstí do obličeje a následným kopnutím do břicha, bodnul útočnicka nožem opakovaně do oblasti hrudníku, dolních končetin a zad a při útěku z místa činu útočnicka ještě kopl do hlavy. Tímto jednáním útočnickovi způsobil bodnořezné poranění srdce, které bylo bezprostřední příčinou smrti útočnicka.

Obžalovaný R.D. namítal, že jeho jednání mělo být posouzeno jako jednání v nutné obraně, neboť v inkriminovaný moment byl obestoupen skupinou vrstevníků, kteří mu verbálně vyhrožovali fyzickým napadením. Tomu předcházel konflikt z minulosti s další osobou. Obžalovaný s sebou z obavy před napadením nosil nůž, s kterým dle jeho slov nechtěl nikomu ublížit, ale chtěl jím pouze odradit případné útočníky. V daný moment obžalovaný náhodně potkal skupinu 7 osob, mezi nimiž byl i P.D. Někteří byli fyzicky zdatnější a někteří byli také ovlivněni alkoholem. Z tohoto důvodu se obával, že ho fyzicky napadnou všichni a obával se tedy o svůj život a zdraví. V konečné fázi byl však napaden pouze osobou P.D., avšak se hájil tím, že kdyby to od počátku věděl, že bude napaden pouze jedním člověkem, tak by se nechal zmlátit, čímž by incident skončil. Po útoku osobou P.D. se obžalovaný dále obával útoku dalších osob, a proto vytáhl nůž s domněním, že útok ustane. K tomu ale nedošlo a obžalovaný začal s nožem neuvědoměle šermovat. Jeho obhajoba probíhala dále v tom smyslu, že nechtěl útočnicka usmrtit. V tom případě by prý útoky nožem vedl na jedno místo, a nikoliv na více míst po celém těle. Při celém konfliktu byl obžalovaný stále přesvědčen, že útok neustal a stále pokračuje.

Otázkou, zda došlo k překročení mezí nutné obrany, se pak zabýval Ústavní soud, který konstatoval, že námitka obžalovaného nebyla důvodná, neboť již obecné soudy předtím dostatečně konstatovaly, že šlo o obranu zcela zjevně nepřiměřenou. Zajímavé je, že Ústavní soud nevyloučil to, že obžalovaný při své obraně mohl použít nůž, avšak ne takovým zcela zjevně nepřiměřeným způsobem, jako jej obžalovaný při odvracení útoku použil.

Posouzením okolností celého případu se nakonec došlo k závěru, že nikdo ze skupiny osob na místě, neměl v úmyslu obžalovaného usmrtit. Celý incident z minulosti se týkal neshod ohledně krátkodobé zápůjčky motocyklu. Vzhledem

k banálnosti celého konfliktu, ve kterém obžalovaný musel očekávat, že mu nehrozí větší újma než „zbití“, jevila se soudu jeho reakce (nošení masivního kuchyňského nože) jako nepřiměřená.

Ústavní soud dále ve věci došel k tomu názoru, že prvotní právní kvalifikace trestného činu vraždy tomuto jednání neodpovídá a věc by měla být posouzena jako ublížení na zdraví s následkem smrti, přičemž alespoň eventuální úmysl obžalovaného způsobit poškozenému těžkou újmu na zdraví lze dovodit z charakteru použité zbraně a četnosti a intenzity zasažených ran a k dovození odpovědnosti za způsobenou smrt postačuje prokázat nedbalost.

Intenzivní exces byl Ústavním soudem u tohoto případu definován tak, že *„Ústavní soud souhlasí se závěrem obecných soudů, že odsouzený vybočil z mezí nutné obrany v excesu intenzivním. Intenzita obrany, má-li být způsobilá odvrátit útok, může být zásadně silnější, než intenzita útoku. Obrana však nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvrácení útoku. V daném případě, s ohledem na charakter použité zbraně, četnost způsobených ran a jejich intenzitu, je zřejmé, že obrana odsouzeného byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“*⁶⁰

5.4 Nutná obrana a použití tzv. nástražných systémů

Označení „nástražných systémů“ platí pro obranné prostředky, které se aktivují a působí tedy až v okamžiku útoku, což je dáno jejich nastavením, které umožňuje jeho aktivaci, která působí samočinně proti útočníkovi. Obránce je tedy v daný moment nemůže ovládat a tyto systémy fungují samostatně.

Tyto systémy mají své využití především v ochraně objektů a mezi tyto systémy můžeme například zařadit samostříl, zapojení elektrického proudu do oplocení nemovitosti, nášlapnou minu, různé typy pastí atd. Tyto systémy lze použít v rámci nutné obrany, ale pouze jen za podmínky, že budou dodrženy limity nutné obrany.

⁶⁰ Nález Ústavního soudu - senátu ze dne 1. 4.2004, sp. zn. IV. ÚS 433/02

Aby bylo možné užít nástražný systém, je třeba, aby bylo dodrženo následující:

- zařízení se musí spustit pouze proti přímo hrozícímu či trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákonem
- účinnost nástražného systému nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

V praxi však může být často problém u první podmínky, neboť každá osoba, která vnikne do zabezpečeného objektu, nemusí být nutně útočníkem. Do objektu totiž může například vstoupit i osoba jednající v krajní nouzi, která může prchat před hrozícím nebezpečím a nemá tedy v úmyslu na tento objekt žádným způsobem útočit, a i přesto může dojít k aktivaci nástražného systému. Takových příkladů se v praxi jistě může odehrávat více.

V případě, že nebudou dodrženy podmínky nutné obrany, tak přichází v úvahu trestní odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti, za který bude odpovědná osoba, která nástražný systém nainstalovala a odpovídá za jeho provoz.

Dodržení podmínky přiměřenosti obrany je spíše technickou záležitostí a v praxi již nemusí činit tolik problémů, neboť účinky zařízení jsou známy již při jejich instalaci a je předem známo, jaké hodnoty mají být tímto zařízením chráněny.⁶¹

⁶¹ BORČEVSKÝ, Pavel. Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2

6. Právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze

V případě překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, toto jednání shledáváme jako trestné, protizákonné a také jako jednání, které není v zájmu společnosti, neboť toto jednání bývá pro společnost škodlivé. Při právní kvalifikaci vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze se užívá zásad trestního práva pro stanovení trestní odpovědnosti, a také pro vymezení trestného činu a jemu náležejícímu trestu. Trestní zákoník však přihlíží k tomu, jestli byl čin spáchán vybočením z podmínek nutné obrany nebo krajní nouze, a toto jednání zohledňuje a privileguje, aby bylo zabráněno příliš přísným právním následkům těchto jednání.

Tento přístup dle trestněprávních předpisů shledávám jako správný, neboť ze společenského hlediska by nebylo správné stejným způsobem trestat například trestný čin úmyslného ublížení na zdraví a ublížení na zdraví při jednání obránce, který odráží útok útočníka.

Naše současná trestněprávní úprava v souvislosti s právními důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze zahrnuje:

- polehčující okolnosti
- mimořádné snížení trestu odnětí svobody
- upuštění od potrestání
- privilegované skutkové podstaty.

Hlavní účel této právní úpravy vidím v tom, že tyto právní normy mají adresáty podporovat při ochraně ohrožených zájmů chráněných trestním zákonem v případech, kdy zásah veřejné moci není v daném okamžiku příliš reálný. Hlavním účelem je tedy toto jednání podporovat, a nikoliv občany od jednání v nutné obraně a krajní nouzi odrazovat.

6.1 Polehčující okolnosti

O polehčujících okolnostech pojednává trestní zákoník a jejich hlavní účel spočívá v tom, že se jedná o „*právně významné skutečnosti, které se po jejich zjištění a zhodnocení projeví především při rozhodování soudu o druhu a výměře ukládaného trestu za spáchaný trestný čin, a tím ve prospěch pachatele trestného činu ovlivňují, zda bude vůbec uložen trest.*“⁶²

Polehčující okolnosti jsou v trestním zákoníku zakotveny v § 41. V souvislosti s krajní nouzí a nutnou obranou je za polehčující okolnost považováno jednání, při kterém pachatel „*spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.*“⁶³

Z výše uvedeného vyplývá, že polehčující okolností lze vyjádřit skutečnost, ve které lze spatřovat nižší společenskou škodlivost spáchaného trestného činu, a tuto nižší společenskou škodlivosti je pak možné využít při rozhodování o uložení trestní sankce za spáchaný trestný čin.

Co se týče aplikace tohoto ustanovení o polehčující okolnosti, je třeba zmínit, že je možné ji uplatnit jak u excesu intenzivního, tak i u excesu extenzivního, poněvadž v tomto ustanovení nejsou uvedeny žádné konkrétní podmínky, které by měly být splněny.⁶⁴ Takto o aplikaci polehčující okolnosti píše Kuchta v souvislosti s nutnou obranou. Stejně je tomu ale i u krajní nouze, neboť toto ustanovení neuvádí žádné konkrétní podmínky, které mají být splněny, aby bylo možno v jednání vyhledat polehčující okolnost. Souhrnně se tedy může jednat o jakoukoliv podmínku, která v rámci jednání v krajní nouzi či nutné obraně, nebude dodržena.

⁶² ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁶³ § 41 písm. g) zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

⁶⁴ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5

Jedna výjimka týkající se nemožnosti aplikovat polehčující okolnost v souvislosti s nutnou obranou a krajní nouzí existuje a pojednává o ní Šámal, neboť uvádí, že „polehčující okolnost podle § 41 písm. g) se však netýká tzv. putativní (domnělé) obrany a domnělého nebezpečí, protože pak by nešlo o čin spáchaný při odvracení útoku nebo nebezpečí a tyto zdroje pachatelova ohrožení by chyběly.“⁶⁵

6.2 Mimořádné snížení trestu odnětí svobody

Další způsobem, který umožňuje zohlednit jednání pachatele, který svým jednáním překročil meze nutné obrany a krajní nouze, je mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby. Jedná se tedy o další prostředek, který umožňuje individualizaci a možné privilegování případů překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Obecně o mimořádném snížení trestu odnětí svobody hovoří § 58 trestního zákoníku. O snížení trestu v případě překročení mezí nutné obrany a krajní nouze pak pojednává odst. 7, v kterém je uvedeno, že „soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby také tehdy, jestliže pachatel jednal v právním omylu, ale mohl se tohoto omylu vyvarovat (§ 19 odst. 2), spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze (§ 28) nebo nutné obrany (§ 29), anebo překročil meze přípustného rizika (§ 31) nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“⁶⁶

Vzhledem k tomu, že je zde významná podobnost se zněním polehčující okolnosti, připadá v úvahu otázka, zda je možné použít souběh polehčující okolnosti a mimořádného snížení trestu. Tento souběh je však trestním zákoníkem vyloučen, neboť v § 39 odst. 5 je na toto myšleno a je zde dána přednost mimořádnému snížení trestu odnětí svobody před pouhou polehčující okolností.

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN: 978-80-7400-428-5

⁶⁶ § 58 odst. 7 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákon

6.3 Upuštění od potrestání

Mimo polehčující okolnost a mimořádné snížení trestu odnětí svobody v souvislosti s překročením mezí nutné obrany a krajní nouze připadá v úvahu dále také upuštění od potrestání. Avšak ustanovení o upuštění od potrestání výslovně neuvádí, že jej lze aplikovat při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Jedná se tedy o obecnou úpravu v trestním zákoníku, kterou lze aplikovat právě i na případy překročení mezí nutné obrany a krajní nouze.

Pro překročení mezí nutné obrany a krajní nouze přichází v úvahu, že „od potrestání pachatele, který spáchal přečin, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, lze upustit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti.“⁶⁷

Z výše uvedeného lze vyvodit základní podmínku pro možné upuštění od potrestání, a tedy, že osoba, která jedná v excessu, se dopustí přečinu. Upustit od potrestání lze tedy u nedbalostních trestných činů a u úmyslných trestných činů s horní sazbou trestu odnětí svobody 5 let. Další zásadní podmínkou je pak závažnost spáchaného přečinu a dosavadní život pachatele, kdy tyto podmínky musí být na takové úrovni, aby mohlo být odůvodněno, že pouhé projednání věci postačí k nápravě i k ochraně společnosti.

Ze znění upuštění od potrestání lze dovodit, že je možné jeho uplatnění v rámci porušení jakékoliv podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, a to se týká i případů tzv. putativní krajní nouze a nutné obrany, kde je absence nebezpečí i útoku.

Jako nevýhoda pro osoby jednající překročením mezí nutné obrany a krajní nouze se může jevit to, že použití ustanovení o upuštění od potrestání není dáno obligatorně, ale je pouze na úvaze soudu, zda toto ustanovení aplikuje.

⁶⁷ § 46 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

6.4 Privilegované skutkové podstaty

Poslední trestně právní důsledek pro osobu jednající překročením mezí nutné obrany a krajní nouze je užití privilegované skutkové podstaty, což znamená, že pachatel svým jednáním naplní privilegovanou skutkovou podstatu některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona.

Smyslem privilegovaných skutkových podstat je to, že oproti základním skutkovým podstatám obsahují znaky, které vyjadřují nižší stupeň společenského škodlivosti, které pak umožňují pachateli uložit mírnější sankce. Zákonodárci tedy vycházejí z toho, že spáchání určitých trestných činů souvisí s vymezenými skutkovými okolnostmi, na které je nutno brát ohled.

Ve zvláštní části trestního zákoníku nenajdeme skutkové podstaty, které by se přímo týkaly překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, tedy případy, ve kterých osoby odvracejí nebezpečí nebo útok. Je tedy zřejmé, že aplikace těchto skutkových podstat může být obtížná, a proto je třeba k nim dojít logicky, neboť jsou většinou známy okolnosti, které jsou příčinou jednání v rámci překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. A právě tyto okolnosti bývají součástí typových znaků jednotlivých privilegovaných skutkových podstat. Takovými hlavními znaky mohou být například znaky charakterizující vlastnosti pachatele, nebezpečnost pachatele a jeho vnitřní stav v době spáchání činu.

Při pohledu na hledisko překročení mezí nutné obrany a krajní nouze přichází v úvahu aplikace dvou trestných činů:

- trestný čin zabití dle § 141 trestního zákoníku
- trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a trestního zákoníku

Zajímavostí je, že oba tyto trestné činy spojují okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán. Tyto okolnosti jsou vyjádřeny tak, že pachatel naplní skutkovou podstatu trestného činu tím, že spáchá trestný čin „*v silném rozrušení*“

*ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.*⁶⁸

Z těchto okolností, za kterých byl trestný čin spáchán je zřejmé, že je tím zdůrazněna určitá omluvitelnost jednání v rámci vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze.

Následující kapitoly budou pojednávat o samostatných skutkových podstatách trestných činů spojených s excesy nutné obrany a krajní nouze.

6.4.1 Zabití

V předchozím trestním zákoníku z roku 1961 bychom tento trestný čin nenašli, neboť do našeho současného právního řádu byl zanesen až s novým trestním zákoníkem z roku 2009. Skutková podstata tohoto trestného činu spočívá v úmyslném usmrcení jiné osoby v souvislosti s okolnostmi, které byly uvedeny v předchozí kapitole.

Tento trestný čin je privilegovaným k trestnému činu vraždy dle § 140 trestního zákoníku, který rovněž pojednává o úmyslném usmrcení osoby. Oproti vraždě, u trestného činu zabití logicky narážíme na mírnější trestní sazbu. Mírnější trestní sazba je dána především tím, že silné rozrušení pachatele v době páchání trestného činu musí být v určitém případě velmi výrazné a při pohledu na věc ze společenského hlediska musí být pochopitelné a ospravedlnitelné. *„Podle současné právní úpravy jde především o úmyslné usmrcení v silném rozrušení pachatele, které bylo vyvoláno jeho emotivními stavy takové povahy, že je lze obecně označit za omluvitelné hnutí mysli.*⁶⁹ Toto se však nevztahuje na rozrušení, které je způsobené hněvem, afektem či pomstou. Vzhledem k okolnostem, které se vztahují na trestný čin zabití, lze jednoznačně tento trestný čin aplikovat na případy usmrcení jiných osob při odvracení nebezpečí nebo útoku v případě, že nebudou dodrženy podmínky především nutné obrany, ale také krajní nouze.

⁶⁸ § 141, 146a zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákon*

⁶⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3

6.4.2 Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

Stejně jako trestný čin zabití dle § 141 trestního zákoníku, tak i trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, byl do našeho právního řádu zanesen až v roce 2009 s novým trestním zákoníkem. Ustanovení týkající se ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky je zakotveno v § 146a trestního zákoníku a z logiky vyplývá, že se jedná o privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu ublížení na zdraví.

Ustanovení tohoto trestného činu v podstatě obsahuje dvě podobné skutkové podstaty, které jsou spáchány za stejných okolností, jako tomu bylo u předchozí kapitoly týkající se trestného činu zabití. Tedy, že ke spáchání trestného činu dojde „*v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného*“. Ublížení na zdraví tedy obsahuje následující skutkové podstaty, při kterých může dojít k:

- ublížení na zdraví
- těžké újmě na zdraví.

Porovnáním skutkových podstat trestných činů zabití a úmyslného ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky můžeme dojít k závěru, že se jedná o téměř shodné skutkové podstaty. Jediným rozdílem je způsobený následek, kterým je v případě zabití usmrcení člověka.

Co se týče důsledků překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, lze shrnout, že privilegované skutkové podstaty oproti polehčujícím okolnostem, poskytují osobě jednající vybočením z mezí nutné obrany a krajní nouze určitou vyšší míru právní jistoty, neboť znaky excesů jsou součástí typových znaků těchto trestných činů. V případě naplnění skutkové podstaty některého z výše uvedených trestných činů k tomu soud musí přihlídnout, na rozdíl od polehčujících okolností či dalších nástrojů, které byly zmíněny v předchozích kapitolách.

Je třeba si však uvědomit, že při rozhodování v případech překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, se jedná o velmi citlivé a pro soud poměrně obtížné

břemeno, neboť soud musí pečlivě zkoumat subjektivní stránku trestného činu, protože to, jakým způsobem osoba odvracející útok nebo nebezpečí vnímá celou situaci svým pohledem, je zcela zásadní pro rozhodnutí. Navíc je třeba přihlídnout k tomu, že obhajoba velké části osob jednajících v excessu bude směřovat k tomu, aby pachatel dosáhl co nejlepšího a nejmírnějšího trestu. Na soudu tedy v těchto případech leží velmi těžká a závažná rozhodnutí.

7. Úvaha de lege lata

Počátkem roku 2010 vešel v účinnost dlouho očekávaný nový trestní zákoník, který s sebou přinesl poměrně širokou rekodifikaci trestního práva. Co se týče nutné obrany a krajní nouze, tak tyto instituty (v rámci svého znění) s příchodem nového trestního zákoníku neprodělaly téměř žádné změny vyjma svého postavení v trestním zákoníku, neboť tyto instituty byly zařazeny mezi novou část trestního zákoníku, zabývající se okolnostmi vylučujícími protiprávnost.

Určité změny týkající se institutů nutné obrany a krajní nouze však s novým zákoníkem přišly a týkaly se především právních důsledků při překročení mezi nutné obrany a krajní nouze. Z předešlých kapitol je patrné, že do našeho právního řádu byla zanesena řada nástrojů, které lze užít v případech vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze. Tyto nástroje považuji jednoznačně za důležité při posouzení toho, zda došlo k nějakému excesu z těchto institutů, dále na posouzení okolností, za kterých došlo ke konkrétnímu excesu, a závěrem zohlednění těchto okolností při ukládání trestní sankce.

Jako největší změnu v současném trestním zákoníku vnímám a kvituji zavedení privilegovaných skutkových podstat a také konkrétní podmínky v rámci mimořádného snížení trestu odnětí svobody. Zde je jasně vidět, že zákonodárci se snažili do nového trestního zákoníku písemně vnést problematiku excesů, neboť se zde jasně hovoří o nedodržení základních podmínek nutné obrany a krajní nouze s čímž pak souvisí to, že tyto právní úpravy vnesly do společnosti prostor pro mírnější trestní postih osob jednajících vybočením z mezí nutné obrany a krajní nouze.

Při pohledu na vývoj této právní úpravy, který je korigován velkým množstvím vydaných judikátů, které konkrétněji upravují podmínky nutné obrany a krajní nouze, je zjevné, že tyto podmínky se neustále rozšiřují a konkretizují. Při pohledu na rozsáhlou judikaturu vnímám i to, že současná právní úprava se snaží zvýhodnit osoby, které jednají v excesu. To samozřejmě neplatí pro případy, kdy jsou hrubě nedodrženy podmínky těchto institutů. Existuje tedy určitá hranice,

která je vymezena současnou neustále doplňovanou právní úpravou, a já osobně tuto hranici hodnotím jako přiměřenou.

K současné právní úpravě zabývající se tímto problémem bych chtěl závěrem poznamenat, že za uplynulé roky jsem si nepovšiml žádné závažné kritiky týkající se problematiky institutů krajní nouze a nutné obrany. Současné nastavení podmínek těchto institutů v současné době hodnotím jako velmi dostačující a momentálně tedy nevidím důvod do tohoto konceptu nijak zásadně zasahovat.

8. Úvaha de lege ferenda

O současné právní úpravě a jejím kladném hodnocení jsem se vyjádřil v předchozí kapitole tak, že současné znění nutné obrany a krajní nouze včetně jejich podmínek vyjádřených v zákoně, a dále upravených rozsáhlou judikaturou, vnímám jako dostačující a nevidím tedy žádnou vážnou potřebu do této problematiky nějak závažně zasahovat.

V případě překročení mezí nutné obrany a krajní nouze pak především nepocítuji žádnou potřebu zpřísnovat trestní postihy pachatelů jednajících vybočením z mezí nutné obrany a krajní nouze, neboť toto zpřísnění by pak mohlo vést k demotivaci adresátů právních norem, kteří by tímto mohli ztratit motivaci k tomu, aby aktivně zakročovali a bránili právem chráněné zájmy jednotlivců i společnosti. Domnívám se tedy, že by tato změna jednoznačně nebyla prospěšná pro společnost.

Při pohledu na privilegované skutkové podstaty nevidím ani žádnou potřebu tvořit další privilegované skutkové podstaty, neboť zabití a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky je dostačující, avšak se týká především nutné obrany. V úvahu dle mého názoru připadá pouze vytvoření privilegované skutkové podstaty, která by se mohla týkat speciálně překročení mezí krajní nouze. Přesto je ale třeba konstatovat, že podmínky nutné obrany a krajní nouze jsou nastaveny dostatečně dobře a nevnímám jako akutní tvořit nové privilegované skutkové podstaty i s ohledem na širokou škálu právních důsledků dalších institutů, které mají vliv na snížení případného trestu při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Na orgánech činných v trestním řízení spočívá tedy otázka, jak danou konkrétní situaci posoudí, a jaké konkrétní instituty v rámci trestního zákona použije.

Specifické problémy pak můžeme nalézt v souvislosti s automatickými obrannými zařízeními, které slouží k tzv. preventivní nutné obraně. Osobně si myslím, že by bylo vhodné převzít, poupravit a do našeho právního řádu zakomponovat model, který je využíván v některých státech USA. Zde se můžeme setkat s pojmy jako „Castle Doctrine“ či „Castle law“, což by se do češtiny dalo přeložit jako heslo „můj dům, můj hrad“. Osobně si myslím, že myšlenka tohoto

modelu je správná, neboť vylučuje protiprávnost u jednání osob, které způsobí újmu na zdraví nebo dokonce smrt cizí osobě, která neoprávněně vnikne do obydlí cizí osoby a dotčená osoba se pak může obávat o svůj život a zdraví. V USA u tohoto modelu zabití útočnicka nemusí být nutně až krajním řešením obránce, neboť není vyžadován jiný způsob ochrany, takže obránce ani situaci nemusí řešit útekem. Osobně bych ale tento model neaplikoval na všechny případy vniknutí na pozemek. Soustředil bych se především na ochranu soukromí člověka a speciálně na ochranu domovní svobody, konkrétně obydlí. Tedy souhlasil bych s aplikací tohoto modelu při násilném vstupu do obydlí jiného, neboť dle mého názoru se jedná o zcela zásadní a hrubý zásah do soukromí člověka a do jeho domovní svobody. V případě násilného vstupu do obydlí se zcela jednoznačně poškozená osoba může obávat o svůj život a zdraví a na místě tedy zcela jasně připadá v úvahu i usmrcení útočnicka, aniž by byla kladena podmínka, že útok mohlo jít v dané situaci odvrátit jinak. S tím pak souvisí i otázka náhrady škody, kde považuji za vhodné, aby obránce nebyl povinen hradit útočnickovi náklady na léčení, bolestné, odškodné a ani žádné odškodnění pozůstalým.

Posledním návrhem na možnou změnu do budoucna je dle mého názoru určitá změna podmínky subsidiarity u krajní nouze, a především toho, jak je tato podmínka v zákoně vyjádřena. Jedná se tedy o situaci, kdy nejde o krajní nouzi, pokud bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak. Z komentářů k trestnímu zákoníku i z judikatury plyne, že slovíčko „jinak“ v podstatě znamená, že nebezpečí bude odvráceno způsobem, při kterém nevznikne žádná škoda či újma, a nemusí vlastně ani dojít k žádnému následku. Z formulace v zákoně mi toto však nepřijde úplně jasné, a ne každý adresát normy si toto ustanovení správně vyloží. Byl bych tedy pro drobnou změnu vyjádření podmínky subsidiarity u krajní nouze, která by byla přínosem pro společnost a zvýšila by se tím i právní jistota občanů, čímž by se dalo i předejít mnohým excesům z krajní nouze.

9. Závěr

V předložené práci se zabírám především dvěma základními instituty okolností vylučujícími protiprávnost, kterými jsou nutná obrana a krajní nouze. Je na místě v závěru zopakovat, že důsledkem a účelem těchto institutů je především to, že při dodržení jejich podmínek stanovených trestním zákoníkem nedojde ke spáchání trestného činu, a nevznikne tím tedy trestní odpovědnost pachatele, který se dopustí pouze činu jinak trestného. Při splnění podmínek se totiž jednání pachatele stává jednáním dovoleným, které je jednoznačně v zájmu společnosti, neboť dochází k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem.

Problém nastává v případě, že pachatel nedodrží některou z podmínek nutné obrany a krajní nouze, čímž dojde k překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. S tím souvisí i případy, které nejsou považovány za překročení mezí nutné obrany a krajní nouze. Za překročení mezí nutné obrany a krajní nouze není považováno jednání, ve kterých postrádáme nejzákladnější podmínku obou institutů, tedy nebezpečí a útok. Zde pak nastává trestní odpovědnost pachatele ze spáchání trestného činu. Avšak se můžeme setkat i s případy, ve kterých postrádáme skutečné, a tedy reálné nebezpečí nebo reálný přímo hrozící útok. Pachatel se pouze domnívá, že takové nebezpečí nebo útok existuje. V takových případech hovoříme o nebezpečí, které je pouze domnělé a odvracení tohoto nebezpečí nebo útoku nazýváme tzv. putativní krajní nouzí nebo nutnou obranou. U těchto případů není trestní odpovědnost vyloučena, ale postupuje se podle skutkového omylu.

Cílem mé práce bylo především zhodnocení a analýza naší současné právní úpravy týkající se obecně nutné obrany a krajní nouze, jejich podmínek, případů a právních důsledků překročení mezí. Dále jsem se pokusil posoudit, zda je tato právní úprava dostatečná, a zda jsou případně vhodné nějaké dílčí změny. Na první pohled se může zdát, že oba předmětné instituty jsou v trestním zákoníku definovány poněkud stroze. Po studiu předmětné literatury a související judikatury však usuzuji, že právní úprava této problematiky je celkově velmi obsáhlá a zdařilá. Jednotlivé podmínky u nutné obrany a krajní nouze jsou nastaveny tak, aby byla zohledněna vysoká různorodost životních situací, ve kterých se mohou

lidé v určitém čase a místě nacházet. Tato obecná úprava v trestním zákoníku spolu s rozsáhlou judikaturou tvoří dobrý základ pro rozhodovací praxi soudů. Nedomnívám se tedy, že by byla potřeba provádět nějaké zásadní zásahy do právní úpravy, která v současnosti dobře funguje. Osobně ani nejsem zastáncem velkého množství změn, které vede k neustálému rozšiřování už tak obsáhlé právní úpravy.

Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem docházím k závěru, že současná právní úprava týkající se institutů nutné obrany a krajní nouze je dostačující a povedená. Dle mého názoru ani není třeba žádných razantních změn týkajících se těchto institutů. Současně ani nevidím žádný důvod podmínky nutné obrany a krajní nouze nějakým způsobem rozšiřovat. Současná právní úprava nabízí také dostatek institutů, jejichž účelem je postihnout s právními důsledky jednání, při kterém nebyly dodrženy podmínky nutné obrany nebo krajní nouze. S tím souvisí i zavedení privilegovaných skutkových podstat trestných činů zabití a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Jejich zavedení v novém trestním zákoníku z roku 2009 jednoznačně kvituji. V práci byly dále zmíněny i další možné instituty použitelné při překročení mezí nutné obrany a krajní nouze, mezi které spadají polehčující okolnosti, mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby či samotné upuštění od potrestání. Díky tomuto dostatečnému množství možností lze bezpečně vyhodnotit a zohlednit, zda se pachatel dopustil trestného činu překročením mezí nutné obrany a krajní nouze.

Téma pojem a právní důsledky překročení mezí nutné obrany a krajní nouze je jednoznačně důležitým tématem, kterému by se dalo věnovat určitě více prostoru. Práci jsem se celkově snažil zpracovat tak, aby poselství této práce bylo pro čtenáře neznalého této problematiky co nejvýstižnější. Tomu jsem přizpůsobil i výběr a rozsah jednotlivých kapitol včetně hloubky rozebrání jednotlivých problémů.

10. SEZNAM LITERATURY

Monografie

- KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5
- PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-530-2
- BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN: 978-80-7380-866-2
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. *Velké komentáře*. ISBN: 978-80-7400-428-5
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN: 978-80-7502-380-3
- NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN: 978-80-7380-651-4

Právní předpisy

- zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927
- zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, v posledním znění
- zákon č. 273/2008 Sb., *o policii České republiky*, v posledním znění

Judikáty

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu (NS) SR ze dne 24. 2. 1987, sp. zn. 7 Tz 9/87 [ASPI ID: JUD3260CZ]
- Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR – senátu ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71 [ASPI ID: JUD1392CZ]
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu (NS) SR ze dne 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80 [ASPI ID: JUD2535CZ]

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 31. 5. 1979, sp. zn. 7 Tz 25/79 [ASPI ID: JUD2276CZ]
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR - senátu ze dne 23. 9.1969, sp. zn. 7 Tz 67/69 [ASPI ID: JUD1095CZ]
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR - senátu ze dne 28. 1.1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97 [ASPI ID: JUD12615CZ]
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. 7 To 202/94 [ASPI ID: JUD5417CZ]
- Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 9. 1957, sp. zn. 4 To 181/57 [ASPI ID: JUD23792CZ]
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978, sp. zn. 11 To 1/78 [ASPI ID: JUD2181CZ]
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007 [ASPI ID: JUD38758CZ]
- Nález Ústavního soudu - senátu ze dne 1. 4.2004, sp. zn. IV. ÚS 433/02 [ASPI ID: JUD32967CZ]